

«Det finnes ikke et eneste sted i boka der jeg ikke tror 100% på det jeg leser. Og det er skremmende!»

En analyse av 21 omtaler av tre sakprosabøker

Sandra Arntzen

Masteroppgave i nordisk
NOR4091 - Lektorprogrammet

Institutt for lingvistiske og nordiske studier
UNIVERSITETET I OSLO

VÅR 2021

«Det finnes ikke et eneste sted i boka der jeg ikke tror 100% på det jeg leser. Og det er skremmende!»

- En analyse av 21 omtaler av tre sakprosabøker

Problemstilling: «Hva kjennetegner sakprosaanmeldelsene av Bokhandleren i Kabul, Jeg lever et liv som ligner deres, og Eg snakkar om det heile tida? I hvilken grad har Per Thomas Andersens vurderingskriterier blitt benyttet og de ti bud for omtale av faglitteratur behandlet av kritikerne? Og hvilke av sakprosaanmeldelsenes funksjoner forekommer i størst grad?»

© Sandra Arntzen

2021

“Det finnes ikke et eneste sted i boka der jeg ikke tror 100% på det jeg leser. Og det er skremmende!”: En analyse av 21 omtaler av tre sakprosa-bøker

Sandra Arntzen

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven tar jeg for meg 21 omtaler av tre sakprosa-bøker: Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* (2002), Jan Grues *Jeg lever et liv som ligner deres* (2018) og Camara Lundestad Joofs *Eg snakkar om det heile tida* (2018). Sakprosa-anmeldelser har fått relativt lite oppmerksomhet i det akademiske miljøet, og er derfor et interessant forskningsfelt som jeg gjerne vil bidra til med denne oppgaven.

Mitt mål med denne oppgaven er å se på kjennetegn for sakprosa-anmeldelser og undersøke hva som trekkes frem av kritikerne. Derfor har jeg i stor grad benyttet meg av Per Thomas Andersens vurderingskriterier som anvendes i forbindelse med litteraturkritikk. Jeg har også undersøkt hvilke funksjoner anmeldelsene har, og hvorvidt de kan sies å ha en form for verdi i seg selv. Det har også vært relevant å se på sjangerspørsmålet i anmeldelsene, og undersøke i hvilken grad kritikerne bidrar i diskusjonen om sjangre. For å undersøke dette har jeg benyttet den hermeneutiske metoden nærlesning i mitt analysearbeid. Som utgangspunkt for oppgaven vil jeg stille følgende tre spørsmål:

Hva kjennetegner sakprosa-anmeldelsene av Bokhandleren i Kabul, Jeg lever et liv som ligner deres, og Eg snakkar om det heile tida? I hvilken grad har Per Thomas Andersens vurderingskriterier blitt benyttet og de ti bud for omtale av faglitteratur behandlet av kritikerne? Og hvilke av sakprosa-anmeldelsenes funksjoner forekommer i størst grad?

Analysekapittelet er delt opp i tre deler hvor jeg tar for meg hver av bøkens anmeldelser og analyserer dem med henblikk på relevant teori. Funnene drøftes i eget kapittel, før jeg til slutt konkluderer, nevner potensielle mål for sakprosa-anmeldelser i fremtiden og sier noe om videre forskning.

Takksigelser

Jeg vil starte med å rette en enorm takk til min veileder, Johan L. Tønnesson. Jeg vet ikke om jeg hadde kommet i mål uten deg ved min (virtuelle) side. Du har vært en trygg, motiverende og engasjert veileder som vet hvor du skal pushe, hvor du skal rose og hvor du skal geleide. Selv om du tidvis er en «distré jævel» (Johan L. Tønnesson, mailkorrespondanse, 14.04.21), har jeg fått uvurderlig hjelp som har gjort at jeg har utviklet meg betydelig denne perioden. Håper virkelig du vet hvor mye du betyr for en informasjonsnøden student!

Jeg vil deretter rette en hjertevarm takk til Helene Georgsen Berg som alltid er der for meg, uansett hva det skal måtte være. Du vet nøyaktig hva som må til når jeg står i full frustrasjon, og er alltid klar med gode samtaler, motiverende ord og smittende latter. Jeg vet ikke hva jeg skulle gjort uten deg i livet mitt; måtte du alltid forbli my person.

Kåre, min kjekke og gode kar her i livet. Uten deg hadde jeg nok ikke alltid kommet meg opp av sengen, grepet dagen og fått kroppen ut i frisk luft. Spaserturene med deg har lettet sinnet mer enn én gang, og ditt alltid glade humør og kosete personlighet har vært en gave i både disse «pandemi-tider» og masterboblas mentale fengsel. Lover at du nå skal få en mer tilstedeværende matmor i hus. Jeg gleder meg til mange flere eventyr i ditt selskap.

Kjære medstudenter. Tusen takk for gode samtaler, faglig påfyll, omsorg, latter, støttende ord og elskverdige lunsjer. Dere har gjort mitt liv i Oslo til en helt unik opplevelse som jeg aldri kommer til å glemme. Ikke minst vil jeg rette en ekstra takk til Ranveig Kvinnsland, Kristine Kleveland og Rebecca Bærvahr for at dere alltid tar så godt vare på meg. Dere skulle bare visst hvor mye dere har preget livet mitt og gjort det til det bedre.

Mine flotte foreldre, tusen takk for all støtte og oppmuntring gjennom årene. Dere har alltid hatt troen på meg og minnet meg på at ting har en tendens til å ordne seg for de som jobber for det. Nå har det jaggu blitt bevist atter en gang – og godt er det!

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
2	Teori	2
2.1	Litteraturkritikkens historie	2
2.2	Tekst- og sjangerteori	3
2.3	Hva er sakprosa?.....	4
2.4	Hva er sakprosakritikk?	6
2.4.1	Kriterier	7
2.4.2	Funksjoner	8
2.4.3	Ti bud for omtale av faglitteratur	9
3	Materiale og metode	9
3.1	Validitet	11
3.2	Tekstkorpus.....	12
3.3	Utvalgsriterier	15
4	Analyse	15
4.1	Åsne Seierstad: Bokhandleren i Kabul	15
4.2	Jan Grue: Jeg lever et liv som ligner deres	24
4.3	Camara Lundestad Joof: Eg snakkar om det heile tida.....	36
5	Drøfting	44
6	Konklusjon	48
7	Litteratur- og kildeliste	51
7.1	Kilder: Tre bøker og deres anmeldelser.....	53

1 Innledning

Sakprosalitteratur er et fagområde som generelt ansees å få lite oppmerksomhet i litteraturmiljøet og i skolen. Sakprosa er den formen for litteratur man omgås med i størst grad i hverdagen, som i seg selv gjør det til et interessant forskningsobjekt i mine øyne. Sakprosaanmeldelser har fått noe oppmerksomhet i sakprosamiljøet og i mediene, men mindre oppmerksomhet i det akademiske miljøet (Ulriksen, 2010, s. 6). Jeg har derfor et ønske om å bidra til forskningsfeltet ved å legge et knippe anmeldelser av tre sentrale sakprosabøker under lupen i denne oppgaven. Det er relevant å undersøke hvorvidt kritikerne behandler bøkene som interessante studieobjekter i seg selv, og hvordan de eventuelt sjangerplasserer disse.

Jeg har valgt å samle inn og undersøke anmeldelsene til følgende tre bøker: Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* (2002), Jan Grues *Jeg lever et liv som ligner deres* (2018), og Camara Lundestad Joofs *Eg snakkar om det heile tida* (2018). Disse er alle skrevet i en narrativ form, med jeg-forteller. Ikke minst har de fått betydelig oppmerksomhet i media og blitt anmeldt av en lang rekke kritikere. For å være i stand til å besvare problemstillingen min benytter jeg meg i stor grad av Per Thomas Andersens vurderingskriterier for litteraturkritikk, samt ser på anmeldelsenes funksjoner og undersøkt hvorvidt kritikerne forholder seg til de ti bud for omtale av faglitteratur (Ulriksen, 2010, s. 23-24). Som teoretisk bakgrunn har det vært tjenlig å se på litteraturkritikkens historie, samt definere, presentere og drøfte begreper som tekst, sjanger og både funksjonell og litterær sakprosa. Jeg har valgt å praktisere den hermeneutiske metoden nærlesning fordi jeg sier meg enig i dens grunnprinsipp om at man ikke kan forholde seg til en tekst uten å ta hensyn til dens kontekst. Dette blir særlig relevant i min oppgave fordi det nettopp er bøkens kontekst, i dette tilfellet anmeldelsene spesifikt, som blir mitt analysemateriale her. Derfor tas visse forventninger med i analyseprosessen. Jeg forholder meg dessuten vekslende mellom tekst og fortolkning, slik metoden tilsier. Som utgangspunkt for oppgaven vil jeg stille følgende tre spørsmål:

Hva kjennetegner sakprosaanmeldelsene av Bokhandleren i Kabul, Jeg lever et liv som ligner deres, og Eg snakkar om det heile tida? I hvilken grad har Per Thomas Andersens vurderingskriterier blitt benyttet og de ti bud for omtale av faglitteratur behandlet av kritikerne? Og hvilke av sakprosaanmeldelsenes funksjoner forekommer i størst grad?

Det har i de senere årene vært en trend i mye litterær sakprosa at forfattere trekker inn seg selv og er subjektive i sine formidlinger innen sjangeren, som dermed kan skape forvirring i hvorvidt innholdet kan ansees for å være sant eller ikke. Sjangerens grenser kan derfor bli utydelige for leseren. Av den grunn tar jeg for meg sannhetsspørsmålet og undersøker hvorvidt kritikerne anser virkelighetskontrakten med leserne for å være opprettholdt i bøkene, da det sees på som elementært innenfor sakprosasjangeren (Bech-Karlsen, 2010, s. 56). Til slutt i oppgaven vil jeg se på hvilke tendenser som går igjen, hvordan sakprosalitteraturen blir behandlet og hvordan virkelighetskontrakten blir håndtert av kritikerne ut fra mitt materiale.

I arbeidet har jeg hatt særlig nytte av tre masteroppgaver: Lena Christin Pettersen skrev i sin masteroppgave *Selvbiografisk fremstilling og forskningsformidling i populærvitenskap* (2019) om den subjektive fremstillingen i sakprosaens vitenskapelige temaer. Pettersen tar for seg spørsmålet om det lønner seg med subjektivitet i sakprosalitteratur. Hun konkluderte med at leserne får et «dypere innblikk i forskerlivet» og at man får en mer helhetlig forståelse av hva forfatterne ønsker å formidle av fagstoff ved at de trekker inn seg selv i historien (2019, s. IV). Helle Ingeborg Mellingen tok utgangspunkt i spørsmålet om virkelighetslitteratur da hun skrev sin masteroppgave *Bokhandleren i Kabul av Åsne Seierstad – Folkeopplysning eller eksotisk reality-underholdning?* (2007). Her problematiseres den skjønnlitterære formen på boken i forbindelse med virkelighetskontrakten og påståeligheten om at alt som står skrevet er sant. Det konkluderes med at virkelighetsskildringen blir forstyrret av den litterære formen (Mellingen, 2007, s. 6). Jeg har også kunnet støtte meg på Kjersti Ulriksens masteroppgave *Hvordan behandles litterær sakprosa i mediene?* (2010) da den bidrar med flere interessante poeng av stor relevans for min studie, blant annet fordi hun har forsøkt å trenge lengre inn i sakprosaens rolle i mediene og har gitt et grunnlag for videre diskusjon om sakprosalitteraturens funksjon (2010, s. 101),

2 Teori

2.1 Litteraturkritikkens historie

Den moderne kritikkinstusjonen var i utgangspunktet etablert i den tro at litteraturen og kritikken kunne gjøre en forskjell i samfunnet: at den kunne spille en viktig rolle for demokratiseringen av befolkningen på 1800-tallet (Furuseth & Vassenden, 2016, s. 14).

Prinsippet om at frie og opplyste borgere skulle kunne uttrykke sine meninger og tanker i offentligheten var kritikkinstitusjonens fundament (Furuseth & Thon, 2016, s. 525).

Litteraturkritikk er med på å skape historie, i tillegg til å forandre og modernisere samfunnet (Furuseth & Vassenden, 2016, s. 15).

Kritikerne spiller en rolle for hvordan nye bøker blir mottatt på markedet fordi de kan være med å skape debatt, øke salget eller sverte både boken og forfatteren (Handesten, 2018, s. 115). En kritikers ordvalg kan påvirke publikums oppfatning av hva som er bokens budskap. «Kritikkens språk er et agerende språk; kall det gjerne maktspråk» (Furuseth, 2016a, s. 472). Derfor er det av betydning dersom en bok blir omtalt eller anmeldt i en avis, et magasin eller i sosiale medier. En anmeldelse er til for lesernes skyld. Den skal opplyse, utfordre og underholde leseren (Handesten, 2018, s. 117). I dag leser man mer for glede og avslapning enn man gjorde tidligere. Dermed ser man at kritikerens rolle har endret seg, det er ikke lenger deres jobb å tolke eller forklare utilgjengelige verk for befolkningen. Deres rolle har blitt mer informerende og veiledende om hvilke verk som det er verdt å få med seg og ikke, samt gi leserne mulighet til å holde seg oppdatert i den litterære sfære til tross for mangel på tid til å lese alle de nye bøkene på markedet (Handesten, 2018, s. 124-125). Bokanmeldelser har tidligere vært preget av at kritikerne behandlet verkene som en bunke eksamensbesvarelser og deretter ga dem karakterer. Ulriksen skriver at kritikerne i for liten grad la vekt på anmeldelser som litteratur og at kvaliteten på dem har vært for dårlig. Det har derfor blitt viktigere og mer relevant med gode begrunnelser for de synspunktene som kommer til uttrykk i anmeldelsene (Thon, 2016, s. 422; Ulriksen, 2010, s. 23).

2.2 Tekst- og sjangerteori

Det er ikke helt uproblematisk å definere tekstbegrepet, da det er ulike oppfatninger og formeninger om hva et slikt kombinert faglig og hverdagspråklig begrep skal omfatte. Den forståelsen jeg legger til grunn i min begrepsforståelse, er Kjell Lars Berges, slik Asdal mfl. definerer den: «Tekster er ytringer som deltakerne i en viss kultur gir en spesielt avgrenset status eller verdi, der det i kulturen er utviklet tekstnormer som avgjør hvilke ytringer som gis tekstverdi» (2008, s. 44). Halliday definerer tekst som alt språk med funksjon (1998, s. 74). Dette er en tolkning jeg legger til grunn som egen forståelse av tekstbegrepet. Videre argumenterer Bakhtin for at alle nye ytringer er gjenklang og speiling av foregående ytringer i samme sfære, og derfor må sees på som innvevd i hverandre (2008, s. 64-65). For å kunne tolke disse hensiktsmessig må de derfor sees i sammenheng med hverandre. Enhver tekst og

ytring er derfor et varsel om kommende besvarende reaksjoner fordi ytringen i all hovedsak er skapt for adressaten sin skyld (Blikstad-Balas & Tønnesson, 2020, s. 46).

Sjangerbegrepet er et komplekst og sammensatt fenomen, og i tillegg er det i kontinuerlig endring. Derfor må man forholde seg dynamisk til begrepet (Miller, 2016, s. 5-6). «Tekstnormer er kriterier for å bedømme tekstverdien til en ytring» De tekstnormene som holder seg stabile over tid kan klassifiseres som sjangre (Asdal mfl., 2008, s. 44). De blir påvirket av den kulturen og det samfunnet de eksisterer i, og således også sin historiske epoke (Todorov, 1978, s. 83). De trekkene som gir en ytring tekstverdi, viser til blant annet sjangertilhørighet. Dette gjør det mulig for leserne å forholde seg forstående til teksten, og dermed forstår dens hensikt (Asdal mfl., 2008, s. 44). Miller argumenterer dessuten for et etnometodologisk sjangerbegrep. Det vil si at sjangre får mening ved å bli sett på som en typifisert retorisk handling, i den situasjonen og sosiale konteksten den oppstod i. «Tekster blir til når mennesker reagerer på eller handler innenfor bestemte retoriske situasjoner» (Asdal mfl., 2008, s. 194). Disse tekstene og retoriske situasjonene skaper sjangre ut fra hvilket mønster og hvilken kontekst de springer ut fra. Det gir «den som skriver eller taler, et «motiv» for å ytre seg» (Asdal mfl., 2008, s. 195). De tekstene jeg skal undersøke, anmeldelsene, er tekster i avgrensede tekstkulturer hvor det hele tiden forhandles om deres tekstverdi og om hvordan sjangeren bør praktiseres og utvikles. Det samme gjelder de litterære tekstene som anmeldelsene tar for seg.

2.3 Hva er sakprosa?

Sakprosa som begrep ble introdusert i 1938 (Bech-Karlsen 2014, s. 39). Sakprosa blir definert som «tekster adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten» (Blikstad-Balas & Tønnesson, 2020, s. 14). «Sjangere er gjenkjennelige tekstformer som skaper bestemte forventninger» for leseren (Bech-Karlsen, 2010, s. 55). En sakprosabok skaper dermed en virkelighetskontrakt med mottakeren da man skal kunne anta at det som står skrevet er sannferdig og virkelighetsnært. Dersom behovet oppstår skal man kunne få dette bekreftet empirisk (Bech-Karlsen, 2014, s. 51). Virkelighetskontrakten består altså i at man kan anta at det som står skrevet på de gitte sidene er sant og omhandler den virkelige verden (Bech-Karlsen, 2010, s. 56). Sakprosa er derfor særlig viktig for demokratiet fordi den spiller en betydelig rolle i å informere borgere om deres rettigheter og plikter i samfunnet (Tønnesson, 2021). Dokumentarforfattere dyrker transparens. Det betyr gjennomsiktighet, og viser til at man som forfatter må vise innsyn og åpenhet ved materialet og framstillingen.

Dette blir særlig viktig i forbindelse med jeg-fortellinger, hvor man må «fortjene sin posisjon som pålitelig» (Bech-Karlsen, 2014, s. 41). Forfattere har flere måter de kan skaffe seg troverdighet og vise transparens på. De kan vise hvordan kunnskapen er framkommet, eller inkludere sitater fra dokumenter og andre kilder i sin egen fremstilling, eller vise til selvrefleksivitet ved å klargjøre sin «egen rolle og posisjon i teksten» (Bech-Karlsen, 2014, s. 41-42). Dersom en avisreportasje viser seg å være usann, med oppdiktete personer, steder og hendelser, står man ovenfor et eksempel på en dobbeltkontrakt. Her blir grensene mellom fiksjon og fakta visket ut og man står ovenfor en verken-eller-konstruksjon (Bech-Karlsen, 2010, s. 56). Det skal likevel understrekes at sakprosaetekster «alltid er en utgave av virkeligheten, ikke virkeligheten selv. Derfor er kildekritikk en viktig del av sakprosaesningen» (Ulriksen, 2010, s. 16).

Man skiller mellom *litterær* og *funksjonell sakprosa*. Blikstad-Balas og Tønnesson definerer litterær sakprosa som forlagspubliserte tekster med navngitte forfattere som ansees å være uavhengige skribenter i offentligheten. Litterær sakprosa inkluderer for eksempel sjangre som lærebøker og essaysamlinger. Så fremt virkelighetskontrakten er opprettholdt, står alt av litterære virkemidler til forfatterens disposisjon (Blikstad-Balas & Tønnesson, 2020, s. 15). Selv om man kan hente fiksjongrep fra skjønnlitteraturen, er det fortsatt et skille ved litterær sakprosa fordi fremstillingen grunnleggende sett ikke er basert på forfatterens fantasi. Slik Bech-Karlsen skriver, «Det er ikke noe mål at dokumentarbøker skal likne på romaner» (2014, s. 39-41). Funksjonell sakprosa defineres som ikke-private tekster som er skrevet av private eller offentlige institusjoner, eller privatpersoner. Det er en kollektiv forfatterforståelse og forfatteren henvender seg som skribent på vegne av institusjonen. Det er tekstens tiltenkte funksjon som står i fokus, for eksempel informasjonsbrosjyrer, aviser eller tekstede bruksgjenstander (Blikstad-Balas & Tønnesson, 2020, s. 16). Som nevnt er alle ytringer en gjenklang av foregående ytringer. En bokanmeldelse er et svar og en ytring basert på en tidligere ytring: den anmeldte boken. Dens hensikt er å si noe om boken, dens innhold og hvorvidt budskapet er verdt å få med seg. I så måte blir en anmeldelse i hovedsak en form for funksjonell sakprosa fordi den har en distinkt tiltenkt funksjon. Likevel vil jeg anse anmeldelser som litterær sakprosa da de kan hevdes å befinne seg i den litterære institusjonen, fordi de skrives av en navngitt forfatter og fordi de prinsipielt har alle litterære virkemidler til sin disposisjon.

2.4 Hva er sakprosa-kritikk?

Sakprosa-kritikk har vært et fenomen i Norge så lenge litteraturkritikk har eksistert, men det var ikke før på 1890-tallet at det ble et tydeligere skille mellom skjønnlitteratur og sakprosa i den litterære sfæren (Furuseth, 2016b, s. 537). Tidligere antok man at sakprosa-leseren var en kunnskaps- og erkjennelsessøkende student på lesesalen, eller en stakkars informasjonsnøden akademiker (Asdal mfl., 2008, s. 263). Med det økende mangfoldet av populærvitenskapelige bøker som dukker opp på markedet i dag, *Hjernen er stjernen*, *Gleden med skjeden* og *Sapiens* for å nevne noen, ser man at interessen for sakprosa strekker seg lenger enn man først trodde. Sakprosa-sjangeren har også fornyet seg noe de senere årene da det har kommet flere bøker man i større grad kan lese som underholdning fremfor å utelukkende være kunnskapsberikende. Likevel ser man at skjønnlitteratur ofte favoriseres, også i norske skoler, og at sakprosa fort blir tatt for å være enkel, entydig og noe som bare formidler et gitt innhold. Tekstene blir sjeldent behandlet som et komplekst og spennende studieobjekt i seg selv (Blikstad-Balas & Tønnesson, 2020, s. 29). Det er noe overraskende da sakprosa omfatter mange interessante og underholdende sjangrer, blant annet essay, artikler, reklameplakater og offentlige, publiserte taler og mye mer. Det meste av tekst vi møter i løpet av en dag, er sakprosa av forskjellig art og med forskjellig formål. Da vil jeg påstå at det er noe snevert å tenke at dette ikke er interessant å behandle som studieobjekt i seg selv.

En gjenganger når det kommer til kritikk av sakprosa-kritikken er at anmelderne ikke vurderer sakprosaen som en litterær tekst. Hovedfokuset er innholdet og det faglige som kommer frem i boken, ikke de tekstlige kvalitetene ved litteraturen. Det blir for mye sak og for lite litteratur (Furuseth, 2016b, s. 545). Sakprosa-kritikken har dessuten en overflod av parafrasering, og det blir dermed lite fokus på kritiske vurderinger av bøkene (Bakken, 2010). Ivo de Figueiredo poengterer at det er mangel på sjangerspesifikke kriterier i kritikken av sakprosa, og at forventningene som stilles til sakprosaforfatteres fremstillingsevne er for lav (Furuseth, 2016b, s. 545). Bøkene blir dessuten sjeldent sjangerbestemt. Det gjør premisset for anmeldelsen utydelig (Tønnesson, 2020). En av forklaringene på dette, sies å være at sakprosa-anmeldelser får for lite spalteplass i forhold til mer populære sjangre, og derfor må fokuset være på innhold og ikke form (Handesten, 2018, s. 117; Tønnesson, 2020). Bakken mener anklagene er overdrevet da han på bakgrunn av sine funn konkluderer med at det ikke er manglende spalteplass for sakprosa-anmeldelser (Bakken, 2010). Det er i tillegg en antagelse at sakprosa-bøker skal gi leseren en større innsikt og kunnskap om et bestemt emne, og dermed møter man bøkene med sjangerforventninger og «forventninger til leservennlighet» (Ulriksen, 2010, s. 7).

2.4.1 Kriterier

Per Thomas Andersen har med inspirasjon fra Monroe C. Beardsley¹ kommet frem til fire kriterier som legges til grunn i forbindelse med litteraturkritikk i Norge. Disse er også gjeldende i henhold til kritikk av sakprosalitteratur. Det første Andersen presenterer er et *moralsk* eller *politisk kriterium*. Det er utsagn i tekster som gir en tekst politisk, moralsk eller sosial verdi – altså ligger det en holdning i teksten som kritikeren tar under vurdering. Kritikken kan også rettes mot forfatteren, dersom det er grunnlag for dette basert på boken. Andersen mente i 1987 at dette kriteriet står sterkest i norsk litteraturkritikk i Norge (Andersen, 1987, s. 18). Det andre kriteriet er *kognitivt kriterium*. Da vurderer kritikeren kunnskapstilfanget i teksten, eller det intellektuelle nivået til forfatteren, og gir teksten verdi på et kognitivt grunnlag (Andersen, 1987, s. 19). Dette kriteriet gjenspeiler ofte kritikkerens litteratursyn, og Andersen mener de sjeldent «utdyper de kognitive aspektene ved en litterær tekst» (1987, s. 19). Det tredje kriteriet er *genetisk kriterium*. Det omfatter alt av utsagn som angår forhold forut for den aktuelle teksten eller boken. Det kan blant annet handle om plassering av boken i forbindelse med litterær tradisjon, originalitetsproblematikk, eller forfatterens intensjon med boken. Dette er et kriterium man ofte ser blir brukt i norsk litteraturkritikk. Det er samtidig et kriterium som «stiller store krav til kunnskaper hos dem som anmelder» (s. 21). Det siste kriteriet er *estetisk*. Dette omfatter flere typer litterære, tekstlige og estetiske kriterier. Andersen peker på tre slike kriterier: kompleksitet, integritet og intensitet. At en tekst har flere tekstnivåer og tolkningsmuligheter blir ofte brukt som et tegn på kvalitet, og derfor kan man kalle dette kriteriet for *kompleksitet*. Det brukes ofte «metaforiske karakteristikk som «rik» versus «fattig» til å beskrive tekstens kompleksitet» (Andersen, 1987, s. 22). Når en kritiker forteller om rammer, eller løs og fast komposisjon, handler dette om tekstlig *integritet*. Det «har ofte noe å gjøre med forholdet mellom enkeltfaktorer og sum eller helhet» (s. 23). Når en kritiker kommenterer grunnleggende tekstlige kvaliteter, som for eksempel forfatterens «evne til å holde på leseren gjennom en hel bok», bruker kritikeren kriteriet *intensitet* (Andersen, 1987, s. 24). Det handler ofte om tekstens underholdningsverdi, dens evne til fornyelse, samt spenningskurver og informasjonstetthet (Andersen, 1987, s. 24).

---

¹ (1981), *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism*

2.4.2 Funksjoner

Selv om jeg ovenfor plasserte sakprosa-bokanmeldelser i kategorien litterær, altså ikke «funksjonell» sakprosa, må sakprosa selvsagt ha en eller annen form for funksjon for å kunne forsvare sin spalteplass i dagens aviser og sosiale medier (Bakken, 2010). Som allerede nevnt er en anmeldelse til for lesernes skyld, og den kan dermed tjene til flere formål. En anmeldelse sies derfor å ha fire ulike funksjoner. Den første er en *rådgivende funksjon*. Kritikeren fungerer som en veileder for leseren og gir råd om hva som er verdt å lese på markedet (Bakken, 2010). Denne funksjonen henger tett sammen med den *journalistiske funksjonen*, fordi den gjennom anmeldelsen også sier noe om hvilke bøker som har blitt utgitt i det siste. Disse er ansett for å være de mest grunnleggende i sjangeren og er de man finner flest av i norsk sakprosa-kritikk: «de forteller det lesende publikum om boka, og de gir en vurdering av den» (Bakken, 2010). Kritikken kan også ha en *perspektiverende funksjon*. Dens mål er å hjelpe leseren med å forstå og oppdage boken på en ny måte. Det kan for eksempel gjøres ved å analysere teksten, sammenlikne boken med andre, plassere den i litteraturhistorisk sammenheng eller sette den opp mot aktuelle diskusjoner (Bakken, 2010). Den siste funksjonen er en *estetisk* eller *underholdende funksjon*. Da er anmeldelsen skrevet på en poetisk eller humoristisk måte, slik at den blir verdt å lese for dens egen del, uavhengig om det er en interesse for det omtalte verket eller ikke (Bakken, 2010). Det er relativt sjeldent å finne denne typen anmeldelser i norsk sakprosa-kritikk i dag, da det påstås at anmeldelsene ofte er tørre og resonnerende, samt mangler tydelige standpunkt i relevante og ulmende samfunnsspørsmål (Bakken, 2010; Tønnesson, 2020).

Tønnesson argumenterer for at sakprosa-kritikken også har en femte funksjon. Ved å lese sakprosa-anmeldelser får man et kort tekststykke med informasjon om saken som man kan ta lærdom av, uten å måtte lese hele boken selv. Med den evinnelige tidsklemma er det ikke gitt at man får tid til å lese alt man ønsker. Derfor bør sakprosa-kritikken streve etter å være *verdifull i seg selv* – at man får presentert informasjon om saken, gjerne med utsnitt fra den omtalte boken, i tillegg til at man via anmeldelsen også får formidlet informasjon fra andre tekster og arenaer. Slik lærer man noe nytt om saken og om boken, uten å ha måttet lese den fra perm til perm selv (Tønnesson, 2020).

2.4.3 Ti bud for omtale av faglitteratur

I 1992 ble kvaliteten på sakprosakritikken tatt opp ved et seminar i regi av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF, senere NFFO). På bakgrunn av dette seminaret ble det senere utarbeidet følgende «ti bud for melding av faglitteratur»:

1. Du skal skrive for lesaren. Det er den allment interesserte lesar du skriv for.
2. Du skal være aktuell. Det er viktig å aktualisere stoffet for å gjere det relevant for lesaren.
3. Du skal vurdere boka. Det er bokas innhald som er tema for din kritikk, men også form, stil og komposisjon. Du skal vurdere om boka når sine faglige intensjonar og målgrupper.
4. Du skal vurdere sjangeren. Boka skal vurderast ut frå om forfattaren meistrar sjangeren og om sjangerbrot er vellykka.
5. Du skal vurdere forfattaren. Det er avgjerande om forfattaren maktar å føre lesaren inn i stoffet. Lesaren har krav på å få vite om forfattaren sin synsvinkel og om forfattaren er uhilda eller går nokons ærend.
6. Du skal vurdere konteksten. Boka skal vurderast i høve til andre bøker i same sjanger.
7. Du skal kjenne dine grenser. Det er boka og ikkje faget du vurderer. Før ikkje lesaren bak lyset.
8. Du skal ikkje polemisere. Bruk ikkje ein kritikk som påskot for å framheve eigne synspunkt på tema i boka.
9. Du skal ikkje skrive av vaskesetlar. Bruk ikkje lange innhaldsreferat og utvaska adjektiv. Unngå skamros og sårande formuleringar.
10. Du skal vise ansikt. Ver ikkje redd for å vise kvar du sjølv står, men unngå privat synsing. Du skal felle ein grunnlagt dom over boka. (Ulriksen, 2010, s. 24).

Disse er, selv om de begynner å bli noen år gamle, relevante for min undersøkelse. Har kritikerne vært tro mot de ti budene?

3 Materiale og metode

Teorier, som de jeg har redegjort for ovenfor, kan brukes som en «rammeforståelse, et perspektiv, og et sett med antakelser», men for å komme i gang med det faktiske arbeidet

trenger man retningslinjer å forholde seg til (Grue, 2015, s. 53). Bech-Karlsens refleksjon om reportasjeforfatters *metode* kan være relevant også for et akademisk arbeid. Han anser det arbeidet forfatteren gjør i feltet som grunnleggende da man direkte eller indirekte kan «avlese hvordan reporteren beskriver at han har arbeidet med stoffet. [...] En metode kan altså være å sammenlikne det forfatteren hevder at han gjør med det han faktisk har gjort» (2014, s. 201).

Mitt mål med denne oppgaven er å se på kjennetegn for sakprosaanmeldelser og undersøke hva som trekkes frem av kritikerne. Derfor har jeg i stor grad benyttet meg av Per Thomas Andersens vurderingskriterier som anvendes i forbindelse med litteraturkritikk, samt undersøkt hvorvidt kritikerne tar hensyn til NFFs ti bud for anmeldelser av faglitteratur. I den sammenhengen har jeg også undersøkt hvilke funksjoner disse anmeldelsene har, og hvorvidt de kan sies å ha verdi i seg selv som noe mer enn bare bokanmeldelser. Det har også vært relevant å se på sjangerspørsmålet i anmeldelsene, og i hvilken grad kritikerne bidrar i diskusjonen om sjangre og forholdet mellom sakprosa og annen prosa, og mellom sakprosaens mange undersjangre. For å undersøke alt dette kunne jeg ha benyttet meg av kvantitative metoder som kunne gitt oversikter over for eksempel frekvensen av visse ord og uttrykk i de studerte anmeldelsene. Jeg har imidlertid tatt i bruk en *kvalitativ metode* og har dermed kunne gå noe mer i dybden på analyse materialet mitt for å sikre resultatene gjennom grundig drøfting (Grue, 2015, s. 55-56). Da får jeg muligheten til å sammenligne tekstene og se på tendenser og kjennetegn ved materialet mer konkret, som gjør det mulig for andre å etterprøve resultatene av analysen (Ulriksen, 2010, s. 8).

For å få mening ut av en tekst, må denne fortolkes. Jeg har derfor basert meg på en *hermeneutisk metode* for å oppnå forståelse i analyse materialet mitt. Den tradisjonen som jeg benytter her, er den som bygger på en «dobbelt hermeneutikk». Det innebærer at jeg forholder meg til analyse materialet og de fortolkningene som er gjort av både forfatterne selv og kritikerne, samtidig som jeg analyserer og driver egen forskning og rekonstruerer fortolkninger i teksten (Gilje & Grimen, 1993, s. 146). Man kan ikke lese en tekst uten å forholde seg til konteksten, fordi man alltid skaper forståelse på grunnlag av visse forventninger og forutsetninger man selv innehar. Hans-Georg Gadamer mener at forforståelse er «et nødvendig vilkår for at forståelse overhodet skal være mulig. Vi møter aldri verden nakent, uten forutsetninger som vi tar for gitt» (Gilje & Grimen, 1993, s. 148). Dette begrunnes i tanken om at man må ha et mål eller en idé for å kunne fortolke en tekst – hvis ikke har man ikke en retning for analysearbeidet og dermed ikke visst hva man bør rette oppmerksomheten mot. Aktører kan ha forskjellige forståelseshorisonter. Det betyr at de ser ulike ting når de fortolker det samme analyse materiale (Gilje & Grimen, 1993, s. 148-149).

Dette har vært viktig å være bevisst underveis i analysearbeidet mitt da det ikke alltid er like stor enighet mellom kritikerne og deres meninger om en og samme bok.

Nærlesning er en konsekvens av den hermeneutiske tilnærmingen til tekster. Jeg har derfor også benyttet meg av denne metoden i mitt analysearbeid fordi det er den formen for retorisk kritikk som er tettest på sitt analysemateriale. Da studerer man teksten nøye for å forstå dens «uttrykk som en kompleks helhet i en bestemt kontekst» (Iversen & Villadsen, 2020, s. 29). Lesningen av en tekst gir analytikerens en foreløpig hypotese om dens betydning og om retors, altså forfatterens, intensjon. Denne hypotesen danner grunnlag for nærmere lesning av teksten som enten bekrefte eller avkreftes i møte med teksten. Derfor foregår fortolkningen som en vekselvirkning mellom teksten og analytikerens forståelse av den (Iversen & Villadsen, 2020, s. 30). Det er teksten og dens umiddelbare kontekst som er utgangspunktet i nærlesningen. Man forsøker å finne ut av hvordan teksten er skrudd sammen og dermed fungerer, og hvordan man på bakgrunn av dens analytiske forståelse kan bruke teorier til å beskrive den (Iversen & Villadsen, 2020, s. 35-36). For å kunne gjøre dette, må man forholde seg til teksten gjennom tre undersøkelsesaspekter. Man retter oppmerksomheten mot tekstens kontekster, mot dens enkelte deler og deretter mot et samlet grep om teksten. Derfor går man under analysearbeidet stadig tilbake til tidligere hypoteser og faser for å utdype eller justere ens tanker og funn (Iversen & Villadsen, 2020, s. 36-37).

3.1 Validitet

I mitt analysearbeid har jeg gjennomgående forholdt meg tett på anmeldelsene og viser mine funn og argumentasjoner gjennom siteringer fra kritikernes tekster. Dermed oppnår jeg høy grad av gyldighet og tolkningsgrunnlag. Jeg har samtidig forholdt meg til Per Thomas Andersens vurderingskriterier som er en anerkjent teori av fagfeltet og har blitt anvendt av flere i egen forskning – deriblant av Jonas Bakken. Det gjør at mine funn kan sies å være gyldige og troverdige, og således har reliabilitet. Likevel: «Fortolkninger er alltid bare mer eller mindre sannsynlige eller troverdige. Vi har ikke noe grunnlag for å si at det finnes absolutt korrekte fortolkninger» (Gilje & Grimen, 1993, s. 162). Derfor har jeg vektlagt å vise materiale mitt på en mest mulig oversiktlig måte, redegjort for mine funn og metodiske valg, og forsøkt å unngå å være for bastant i mine kommende vurderinger og konklusjoner.

Svakheten ved et relativt lite analysemateriale og tekstkorpus er at man ikke kan si noe konkret om sakprosaanmeldelser generelt. Man kan undersøke trekk og kjennetegn og se hvorvidt noen hypoteser stemmer overens med materiale eller ikke. Det kan også påstås at

mitt utvalg av bøker er noe problematisk fordi alle tre sies å være gode bøker med høy prestisje. Det kan resultere i at det er svært dyktige anmeldere som tar på seg oppdraget med å omtale dem. Oppgavens omfang begrenser som sagt mulighetene for å se på sakprosa-kritikken generelt, men funnene her er ikke ubetydelige av den grunn. De kan gi et bilde på tendenser ved sakprosa-kritikken slik man ser den i Norge de siste årene, men for å si noe allmenngyldig må man ha en mer omfattende studie med et større utvalg.

3.2 Tekstkorpus

Bokhandleren i Kabul er skrevet av Åsne Seierstad og ble utgitt i 2002 av Cappelen Damm. Boken har fått merkelappen sakprosa av forlaget og har blitt skrevet med bruk av metoden deltakende observerende intervju. Likevel er sjangeren noe av det mest omdiskuterte ved boken, spesielt fordi den har undertittelen «Et familiedrama». Alle som har lest boken vet at den ikke er skrevet med scener og i dramaenes litterære form. Likevel peker undertittelen på en undersjanger og essensen ved bokens innhold, nemlig familien og deres historier. I 2002 ble Seierstad tildelt bokhandlerprisen for *Bokhandleren i Kabul*, og i 2004 fikk hun også den britiske Emma-prisen for sitt verk (Bolstad, 2017).

Boken har i underkant av åtte siders langt forord hvor Seierstad formidler hvordan hun først møtte bokhandleren og deretter hans familie. Hun beskriver sitt prosjekt for boken, samt hvordan hun planlegger å samle inn materiale til den. «Jeg har skrevet i en litterær form, men til grunn for det jeg skriver, ligger virkelige historier som jeg har vært med på, eller som jeg har fått fortalt av de som var med» (Seierstad, 2002, s. 11). Målet var å skrive en bok om familien og få et innblikk i den afghanske kulturen gjennom dem, til tross for at familien ikke er direkte representativ for befolkningen da de ansees for å være over middelklassen. Seierstad trekker frem at kjønnsforskjellene i samfunnet var det som slo henne som mest provoserende (2002, s. 12). Boken fortsetter med fortellingen om hvordan «Sulthan Khan» - Seierstad anonymiserer ved å gi aktørene nye navn - fikk sin andre kone, og avslutter med fortellingen om Leilas frieri. Man får et innblikk i familiens forhistorie, deres drømmer og mål for livet, og deres misnøyer med tingenes tilstand. Det forekommer replikker i boken, men alt gjengis og parafraiseres av Seierstad og tillegges en «litterær form», slik hun selv beskriver det. Dette ser man for eksempel i kapittelet «Forbrytelse og straff»:

Det var hun, moren, som til slutt sendte de tre sønnene opp for å drepe datteren [...] De var sammen om å legge en pute over ansiktet hennes, sammen om å presse den ned, hardt, hardere, til kroppen hennes sluknet (Seierstad, 2002, s. 50).

Eller slik man ser i kapittelet «Matriarken»: «Hun gjemmer mandlene under madrassen, og vil at noen skal hente ullsjalet hennes. / - Leila!!! roper hun. Leila reiser seg fra grytene» (Seierstad, 2002, s. 127). I etterordet forklarer Seierstad at familien har splittet seg og forklarer kort hvorfor, og hva som har skjedd etter forfatterens avreise. Forfatteren avslutter med Sonyas forespørsel om Seierstad kunne be for henne og den kommende fødselen. «Tenk om jeg skulle få en datter til! / En ny liten katastrofe i familien Khan» (Seierstad, 2002, s. 283).

Jeg lever et liv som ligner deres er skrevet av Jan Grue og ble utgitt i 2018 av Gyldendal Norsk Forlag. Boken har fått sjangerbeskrivelsen sakprosa av forlaget, og er skrevet i førsteperson med forfatterens liv som utgangspunkt. Som analysen og diskusjonen problematiserer har sjangerspørsmålet dukket opp i Grues bok også, og den har fått flere merkelapper knyttet til seg. Er det et essay, en biografi, eller en samfunnsteori? Grue selv kaller den en «fortelling om arbeid, om drømmer og om en lengsel etter det allmenne» (Grue, 2018). I utgivelsesåret vant boken Kritikerprisen, og året etter ble den nominert til Nordisk råds litteraturpris (Hovdenakk, 2021).

Boken åpner med at Grue forteller om sine opplevelser i møte med folk som kjente han som barn og de forventningene og spørsmålene som møter ham. «*Lever du fremdeles?*» (Grue, 2018, s. 7). Den røde tråden i boken er hvordan Grue vokste opp, hans møte med verden som et menneske med funksjonshemninger, hans rolle som professor og hans overgang til livet som ektemann og far. Den handler om hjelpeapparatet og hvordan samfunnet er bygd opp og håndterer de utfordringene man møter som en med funksjonshemninger. «Å være rullestolbruker er å bli påtvunget andre mennesker [...] Det er å være i veien» (Grue, 2018, s. 70). Ikke minst er det en bok om utenforskap, og hvordan dette er noe allment og menneskelig gjenkjennelig for alle. En bok om hvordan språket, det kalde, kliniske og medisinske, er med på å forme et menneske, men også hvordan språk kan føre til selvrefleksjon og gi deg makt. «Jeg begynte å skrive fordi jeg trengte et annet språk enn det jeg var tilbudt» (Grue, 2018, s. 52). Det handler om et menneske som er sårbart, både i møte med andre, i møte med staten, i møte med seg selv. «Jeg forblir et barn som vil trenge hjelp og oppfølging hele livet. Og dette er sant» (Grue, 2018, s. 79). Det er en bok som setter spørsmålstegn ved dagsaktuell politikk og som kan sees på som et bidrag i en større diskusjon. «Slik blir man et *krevende menneske*: Ved å be om mer enn det som blir tilbudt. Slik blir man et problem, ved å påpeke et problem» (Grue, 2018, s. 105). Det er ikke minst en bok om selvrefleksjon, og en bok som kan føre til refleksjon hos leserne. «På et eller annet

tidspunkt sluttet jeg å tenke på meg selv som en som måtte repareres» (Grue, 2018, s. 131). Boken avsluttes med fortellingen om sønnens fødsel, og hvordan familien på tre satt sammen «på vei inn i det ukjente» (Grue, 2018, s. 168).

Eg snakkar om det heile tida er skrevet av Camara Lundestad Joof og ble utgitt i 2018 av Det Norske Samlaget. Den er en del av en større bokserie kalt Norsk røyndom, hvor forfattere skriver om viktige temaer i norsk samtid med et personlig utgangspunkt. Boken og bokserien for øvrig har blitt sjangerbestemt av forlaget som sakprosa. Det er imidlertid ikke full enighet i hvilken underkategori boken havner i. Den beskrives av Joof som «eit vitnemål, ein appell og ei sjølvransaking» (Joof, 2018). Andre gir den merkelapper som opplysende samfunnskritikk og lettlest strandlitteratur.

Boken åpner med et brev til Joofs bror hvor det fortelles om deres opplevelser av det å vokse opp som mørkhudet i Norge. Joof lover deretter å ta en telefon til broren før boken går i trykken. Boken er bygd opp av korte kapitler, noen på bare to linjer, for eksempel: «OFFERROLLA / Den høyrest ut som eit kostyme eg kan ta av og på» (Joof, 2018, s. 52). Joof forteller om personlige og intime historier, minner, refleksjoner, hendelser, møter i hverdagen. Det veksles mellom barndom, ungdom og voksenlivet. Hvordan det er å vokse opp og leve som brun i et hvitt samfunn. «Eg er eit sanningsvitne. Eg er eit politisk prosjekt. Eg er brun» (Joof, 2018, s. 18). Den handler ikke minst om hvordan det er å leve som mørkhudet skeiv kvinne i dagens samfunn. Det er en bok om hvordan offeret til stadighet må trøste skurken. «Ho kallar meg neger. [...] Ho seier takk for at eg så roleg og pedagogisk gjekk gjennom dette saman med henne [...] Eg lovar meg sjølv at dette var siste gongen. Heretter skal eg la meg sjølv sleppe» (Joof, 2018, s. 44-46). Det er en bok om fordommer, både de hun selv møter og de hun selv har. En bok om hvordan man må passe på å si ifra, vise til problemer, uten å synge en klagesang. «Det handlar om å finne den hårfine grensa: å vise kor vanskeleg dette er, kor hardt det går inn på meg, men utan å framstå som offer» (Joof, 2018, s. 49). Om hvordan minner som er for vonde å bære, endres for å både lette egen og andres tyngde. «Har eg tenkt det sund? Har du glømt? Har eg gløymt? Snødde det ikkje? Er det viktig?» (Joof, 2018, s. 88). Boken handler – og er således en appell – om hvordan taushet verken endrer samfunnet eller kommer til å hjelpe noen, og hvordan rasismedebatten er en felles dugnad i samfunnet. «Det er kanskje det eg vil. At vi ber dette saman» (Joof, 2018, s. 93). Hun ringer til slutt til broren sin.

3.3 Utvalgskriterier

Disse bøkene er alle skrevet i subjektiv form som fortellende sakprosa-bøker. De henvender seg til den alminnelige leser og krever verken spesiell innsikt eller forkunnskap for å bli lest (Ulriksen, 2010, s. 31). Seierstads bok er skrevet med en aural forteller hvor det veksles på intern og ekstern synsvinkel, mens Grue og Joofs bøker er begge skrevet med personal forteller med intern synsvinkel. Det er personlige fortellinger og erfaringer som står i fokus i samtlige bøker, som alle tre tar opp forskjellig tematikk. Samtlige bøker har fått oppmerksomhet i media, dog i varierende grad. Det har vært et viktig moment i min utvelgelsesprosess da jeg måtte finne bøker som har en håndfull omtaler som kan analyseres. De er dessuten alle tre trukket frem som samfunnsnyttige og lærerike på sine respektive områder, og har derfor særlig kvalifisert til ytterligere undersøkelse i denne oppgaven. Det har også vært interessant for meg å se hvordan andre tolker tre bøker jeg selv har opplevd som viktige, og hvordan kritikerne har håndtert sannhetsspørsmålet og virkelighetskontrakten en sakprosa-bok i utgangspunktet inngår med leseren. Det gjør at sjangerplasseringen til bøkene blir høyst aktuell, fordi sjangere skaper forventninger og et visst normsett som forfatteren og leserne må forholde seg til. Derfor ble disse bøkene interessante også på dette punktet, da de alle beveger seg noe utenom det tradisjonelle innenfor sjangeren.

4 Analyse

I denne delen skal jeg analysere de tre bøkene med hensyn til de vurderingskriteriene som legges til grunn for litteraturanmeldelser og se hvorvidt kritikerne har tatt hensyn til de ti budene for omtale av faglitteratur. Jeg vil også undersøke hvordan kritikerne har håndtert virkelighetskontrakten, og hvordan de eventuelt har sjangerbestemt bøkene. Jeg skal deretter undersøke og si noe om anmeldelsenes funksjoner.

4.1 Åsne Seierstad: Bokhandleren i Kabul

Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* (2002), den eldste boken i analyse materialet mitt, har fått noe sprikende omtaler og anmeldelser. Boken fikk betydelig medieblest etter utgivelsen. Dette preger omtalene da man ser at det ofte blir hyllest og ros i de eldste anmeldelsene, og noe mer kritikk i de nyeste. Seierstad som journalist og hennes forfatterevner blir ofte trukket frem av kritikerne, og boken blir ansett som viktig og informerende om livet i Afghanistan.

Dette blir også en rot for kritikk da sannhetsspørsmålet om bokens innhold blomstrer, og sakprosaens virkelighetskontrakt blir satt på prøve.

De anmeldelsene jeg har tatt for meg av Seierstad bok er Hoem sin anmeldelse fra *NRK*, Reinertsens fra *Universitas*, Aspaas sin fra *Moss Avis*, Hansson sin fra *Dagsavisen*, samt to artikler som diskuterer og problematiserer deler av boken: Sundes fra *Bergens Tidende* og Tønnessons fra *Dagbladet*.

Knut Ameln Hoem skrev sin anmeldelse av boken i *Kulturnytt* på *NRK*, og åpner med å presentere Seierstad som reporter og forfatter, og formidler konteksten til boken. Dermed bruker Hoem et *genetisk kriterium* (se 2.4.1) her, samtidig som han legger et *estetisk kriterium* (se 2.4.1) til grunn i sin beskrivelse av forfatterens formidlingsevne. «I den nye bok [...] skriver Seierstad suverent samtidshistorie [sic] med litterære midler» (Hoem, 2002). Det er gjennomgående bruk av ladde ord, språklige bilder og metaforer i anmeldelsen. Han bygger videre på det genetiske kriteriet: «det første hun gjorde var å gå inn i en bokhandel som hadde overlevd både bombingene og det forrige regimet. Hun førte flere lange samtaler med bokhandleren, og disse samtalenes danner utgangspunkt for Seierstads bok» (Hoem, 2002). Hoem anerkjenner Seierstad som reporter og godtar hennes formuleringer og gjengivelser uten ytterlig problematisering. Dermed kan det hevdes at kritikerens bakgrunn som hvit og vestlig mann skinner gjennom i flere av formuleringene, fordi det ikke settes spørsmålstegn ved Seierstads parafraseringer. Det kan også påstås at Hoem ikke fullt ut følger det femte budet for omtale av faglitteratur, da han ikke setter spørsmålstegn ved forfatterens synsvinkel eller hensikt (se 2.4.3). Dette ser man for eksempel i setninger av denne typen:

og resultatet er blitt en bok, med undertittelen «Et familiedrama», der også de burkhakledde kvinnene som sitter tause ved måltidene, etter hvert åpner munnen – og begynner å fortelle (Hoem, 2002).

Her skapes et tydelig skille mellom forfatteren; forskeren, og familien i Kabul; forskningsobjektet. De negativt ladede ordvalgene preger omtalen av familien ut anmeldelsen, for eksempel i setningen: «Hun kommer inn under huden ... på sønnene som slaver for faren i butikkene» (Hoem, 2002), i stedet for å bruke mer nøytrale ord som «hjelper» eller «jobber». Derfor kan det hevdes at kritikerens ikke fullstendig følger det åttende budet til NFF fordi han velger ord som potensielt fremhever hans egne synspunkter om tema (se 2.4.3). Hoem mener dessuten at forfatteren ikke har vært dømmende ovenfor familiemedlemmene, til tross for at han slår fast at hun er «modig og frekk nok» til å skrive denne boken (Hoem, 2002). Hoem

gjør dessuten bruk av et genetisk kriterium når han forteller om Seierstads intensjon i møte med familien. «hun ønsker å forstå menneskene hun møter – slik alle gode forfattere gjør» (Hoem, 2002). Kritikeren setter spørsmålsteget ved hvorvidt en ung, hvit forfatter fra Vesten kan forstå dagliglivet i Afghanistan. Dette konkluderer han med at man kan, fordi «God litteratur gjør slikt mulig» (Hoem, 2002). Dette konstateres uten ytterligere argumentasjon eller drøfting. Dermed tar kritikeren sin autoritet for gitt og begrunner derfor ikke, samtidig som han presenterer vurderinger som fastslåinger (Ulriksen, 2010, s. 25). Hoem trekker frem Seierstads forfatterevidner og benytter det estetiske kriteriet intensitet i sin vurdering av boken. «jeg er imponert over forfatteren Seierstads evne til å fortelle historiene videre med en slik kraft» (Hoem, 2002). Han legger det *kognitive* kriteriet (se 2.4.1) til grunn når han avslutningsvis skriver at boken «gir oss et nydelig og lærerikt tidsbilde fra det landet som på tragisk og befriende vis ble oppdaget av vesten på nytt etter ellefte september» (Hoem, 2002). Det tas for gitt at forfatteren besitter tilstrekkelig kunnskap til å formidle denne typen informasjon gjennom boken.

Anmeldelsen bærer preg av å være en hyllest til Seierstad som forfatter, og Hoem viser sin ekspertise ved å skrive om forfatteren (Ulriksen, 2010, s. 25). Boken ansees for å være særs god og kunnskapsrik lesning. Det er ingen deler av omtalen som er kritiske til innholdet, formidlingen eller til troverdigheten ved verket. Kritikeren kan derfor sies å ikke fullt ut følge det tredje budet til NFF, da bokens innhold og faglig intensjon ikke blir sett på med et kritisk blikk, selv om boken i seg selv blir vurdert her (se 2.4.3). Det er ingen direkte sitater fra boken i omtalen, men det forekommer noe parafrasering av Seierstads møte med familien i Kabul. Anmeldelsens funksjon er dermed rådgivende og journalistisk. Den forteller at dette er en bok som har kommet på markedet, og at den bør leses fordi den både er lærerik og godt skrevet.

«Så nær» er overskriften *Maria Reinertsen* valgte da hun skrev sin anmeldelse av boken i *Universitas*. Reinertsen åpner anmeldelsen ved å benytte seg av det genetiske kriteriet og forklarer konteksten til boken. «For dette er virkeligheten, eneste mulighet til å komme seg vekk er å gifte seg. Det er denne familien Bokhandleren i Kabul forteller om» (Reinertsen, 2002). Her aktualiserer kritikeren stoffet for leseren og følger derfor det andre budet til NFF (se 2.4.3). Hun viser til Seierstads møte med familien, og presenterer noen av «karakterene» kort med ladde adjektiv eller formuleringer, for eksempel: «Jenta Leilas tafatte forsøk på å skaffe seg et liv utenfor leiligheten» og «Jeg lurte på om Mansur fremdeles smugrøyker og sjekker opp burkaer i farens bokhandel» (Reinertsen, 2002). Kritikeren setter sannhetsproblematikken på agendaen. «Siden det beste med boka er sannheten, skulle

Seierstad holdt seg til den» (Reinertsen, 2002). Det poengteres at det er usannsynlig at forfatteren vet hva som foregår i bokhandlerens hode, og at det er lite troverdig at hun ikke nevner seg selv i boken – bortsett fra for- og etterordet – da hun antageligvis ville ha utvekslet noen ord da de satt i bilen på vei til «pilegrimsparty» (Reinertsen, 2002). Dermed erkjenner hun at boken ikke opprettholder virkelighetskontrakten med leseren, da det ikke er opplagt at innholdet er sant. Reinertsen vurderer forfatteren og sier hvordan Seierstad fører leseren i stoffet, og derfor hensyn til det femte budet. Kritikerens poengterer den litterære tradisjonen til boken, og sammenligner den med dokumentarromanen *Ville svaner*. Dermed bedømmer Reinertsen først og fremst boken ut fra et genetisk kriterium, samtidig som at hun benytter de estetiske kriteriene intensitet og integritet i sin vurdering. «Sistnevnte klarte å gi sannheten en komposisjon og språklig spenning som Seierstads bok mangler. Boka mangler også grep som driver handlingen fremover» (Reinertsen, 2002). Kritikerens sjangerbestemmer dessuten boken og anser den for å være dokumentarroman, til tross for at Reinertsen mener den ikke egentlig passer kategorien. Seierstad har dermed inngått en dobbeltkontrakt med leseren, ifølge Reinertsen, hvor boken fremstår som en dokumentarroman, uten at innholdet følges opp etter samme kriterier. Dette er noe ugunstig for sakprosa sjangeren i forbindelse med dens mål om å fremstå som virkelighetsnær. Dermed følger Reinertsen både det fjerde og det sjette budet her, og vurderer bokens sjanger og kontekst (se 2.4.3). Anmeldelsen bærer preg av ironi, overdrivelse og fargerikt språk for å fremme kritikerens syn på boken. Det ser man for eksempel i setningen: «Likevel: Les! Burkaene har fått sjel» (Reinertsen, 2002). Plutselig har burkaene, altså kvinnene, fått sjel og blitt mennesker gjennom Seierstads formidlinger og bok, ironisk formulert av Reinertsen. Kritikerens gjør bruk av estetiske kriterier for å si noe om forfatterens formidlingsevne og tekstkyndighet. «Seierstad må arbeide med språket før neste bok [...] Dette er det beste jeg har lest om livet i Kabul. Synd det ikke er bedre skrevet» (Reinertsen, 2002). Her skriver kritikerens i tråd med det tredje budet og vurderer bokens stil og komposisjon, samt faglige intensjoner (se 2.4.3).

Denne anmeldelsen skiller seg ut fra flere av anmeldelsene jeg har lest, fordi den er både vittig og underholdende i sin formulering. Den er frekk, ironisk og satt på spissen, og kritikerens overbeviser leseren med språklige bilder og ved å skrive engasjerende (Ulriksen, 2010, s. 25). Om dens funksjon således kan konstateres å være underholdende, er jeg ikke like overbevist om. Den har utvilsomt en rådgivende og journalistisk funksjon og sier noe om at dette er en informerende bok om livet i Kabul. Den er likevel ikke, ifølge kritikerens, særlig godt skrevet og fremstår ikke like sannferdig som hva man forventer av en sakprosa bok. Anmeldelsen kan heller ikke sies å ha verdi i seg selv fordi det er for lite informasjon om

verkets innhold, tematikk eller referanser utad boken i seg selv. Man må absolutt ha lest boken for å ha nytte av anmeldelsen, og for å kunne ha noen formeningar om hvorvidt man synes kritikken er vittig eller ikke.

Arne Aspaas skrev sin anmeldelse av boken i *Moss Avis* med overskriften «Velskrevet og spennende». Han åpner sin anmeldelse ved å benytte seg av det genetiske kriteriet i det han introduserer forfatteren og hennes karriere, samt tidligere utgivelser og bakgrunnen for boken. «Seierstad gjorde et grundig arbeid for skandinaviske media i Afghanistan. Hun var dristig og uredde» (Aspaas, 2002). Aspaas presenterer ytterligere bakgrunnen for Seierstads bok ved å fortelle om forfatterens møte med bokhandleren i Kabul. Her bygger Aspaas videre på det genetiske kriteriet, og sier noe om forfatterens intensjon ved å besøke familien. «Hun ville skildre et land og et folk som i flere tiår er blitt rammet av konflikter; og skrive en bok om gjenoppbyggingen av landet» (Aspaas, 2002). Her tar kritikeren hensyn til det andre budet og aktualiserer boken, samtidig som han vurderer verket ved å vurdere forfatteren (Ulriksen, 2010, s. 25). Kritikeren trekker frem Seierstads kunnskap og det intellektuelle nivået ved boken som spesielt godt i forbindelse med kapittelet om Talibans styresett (Aspaas, 2002). Dermed gjør Aspaas bruk av det kognitive kriteriet her, uten en ytterligere problematisering av forfatterens kompetanse for øvrig. Aspaas mener dessuten at Seierstad også har tatt med «mye kulturelt stoff» i boken (Aspaas, 2002), som bygger videre på det kognitive kriteriet. Kritikeren påstår at forfatteren har behandlet familiemedlemmene med respekt, og at menneskene og beskrivelsene av dem settes i fokus (Aspaas, 2002). Han kan derfor sies å ikke følge det femte budet fullt ut fordi han ikke tar stilling til forfatterens synsvinkel eller posisjonering i boken. Aspaas legger det estetiske kriteriet intensitet til grunn i sin omtale av de mange spennende historiene som «nøstes opp» i boken (Aspaas, 2002). Videre blir noe av bokens handling parafasert. «Vi hører om forbudt kjærlighet, forbrytelser og straff, ungt opprør og og [sic] om samfunnets og familiens strenge krav til livsførsel» (Aspaas, 2002). Aspaas forklarer deretter at kvinnene fikk noen flere rettigheter og noe mer frihet etter Talibans regime. Likevel velger noen å fortsette «å gå med burkha. Det ligger i tradisjonene og i synet på kvinnen» (Aspaas, 2002). Det er noe utydelig hva som menes med «synet på kvinnen», men kritikeren trekker frem dette som et eksempel på noe av kvinnefrigjørelsen i Afghanistan. Aspaas konstaterer deretter at Seierstad ble mest provosert av hvordan kvinnene ble behandlet, og hvordan de ikke fikk velge hvem de skulle gifte seg med (Aspaas, 2002). Her benytter Aspaas et *politisk kriterium* (se 2.4.1) og sier både noe om holdningen som ligger i teksten, samt forfatterens tanker og meninger. Disse holdningene gir boken verdi, ifølge Aspaas.

Kritikeren avslutter sin anmeldelse med noen vurderinger bygd på de estetiske kriteriene intensitet og integritet, samt hyller han Seierstads forfatterevner. «[boken] er en spennende og velskrevet reportasjebok, ført i pennen av en stjernereporter som har en egen evne til å levendegjøre sitt stoff» (Aspaas, 2002). Her blir boken sjangerbestemt som en reportasjebok, og han kan derfor sies å bryte noe med det fjerde og det niende budet (se 2.4.3). Sjangeren blir ikke diskutert ytterligere og det forekommer en viss form for overdådig ros av forfatteren. Aspaas har heller ikke problematisert sannhetsbildet i sin anmeldelse, som derfor vil si at Seierstad har opprettholdt virkelighetskontrakten. Det konkluderes her med at «reporteren» har skrevet sant om livet i Afghanistan og familien for øvrig. Sjangerbestemmelsen som reportasjebok kan være noe problematisk da det ikke er noen henvisninger eller referanser i boken slik at man på ingen måte kan etterprøve de påstandene Seierstad kommer med. Dette er i utgangspunktet noe man ønsker av en reportasjebok, at det skal gå an å sjekke forfatterens pålitelighet i etterkant, men det blir ikke tatt hensyn til her (Bech-Karlsen, 2014, s. 27-28).

Denne anmeldelsen har i størst grad en rådgivende og journalistisk funksjon. Den forklarer at dette er en bok man bør få med seg, at den har stor underholdningsverdi og at den i tillegg er informativ og godt skrevet. Anmeldelsen har til en viss grad en perspektiverende funksjon og noe verdi i seg selv, fordi den trekker inn egne tanker og refleksjoner av samfunnet i Afghanistan og tradisjoner i forbindelse med kvinners klesplagg. Det ser man også i delen som handler om Seierstads forarbeid. Man får noe inntrykk av bokens handling og tematikk, men det er ikke tilstrekkelig til at jeg vil karakterisere den som noe annet enn rådgivende da man helst bør lese boken selv for å ha nytte av anmeldelsen, og fordi informasjonen Aspaas tilføyer ikke er grundig nok diskutert eller henvist til. Kritikeren tar derfor sin autoritet for gitt og begrunner sine synspunkter og påstander i liten grad (Ulriksen, 2010, s. 25).

Steinar Hansson skrev sin anmeldelse av boken i *Dagsavisen* med overskriften «Bak burkaene i Kabul». Han åpner med å hylle Seierstads formidlingsevne og kunnskap om hverdagslivet i Afghanistan etter «Talibans primitive skrekkregime» (Hansson, 2002). Deretter benytter Hansson et genetisk kriterium i det han setter boken i kontekst og sammenligner den med andre verk som har blitt utgitt etter 11. september 2001. Her mener Hansson at Seierstads bok utmerker seg ved å være original og mer subjektiv enn det mange forfattere klarer. Dermed følger kritikeren det fjerde og sjette budet til NFF her, og vurderer bokens sjanger og kontekst. Hansson trekker frem forfatterens intensjon som berømmelsesverdig fordi fokuset er på de personlige fortellingene som taler «for seg selv»,

uten Seierstads analyser eller «overanstrengte forsøk på å forstå eller fordømme en annen kultur» (Hansson, 2002). Det problematiseres ikke hvorvidt Seierstads posisjonering kan påvirke leserens oppfatning av de omtalte i verket, og det kan derfor påstås at Hansson ikke fullstendig følger det femte budet og unnlater å vurdere forfatteren og hennes synsvinkel i boken. Sjangerbestemmelsen og spørsmålet om hvorvidt disse fortellingene er sannferdig blir bare vagt nevnt. «Hvor nøyaktig og sannferdig disse fortellingene er gjengitt, vet bare forfatteren. Her dokumenteres ikke» (Hansson, 2002). Dette sees ikke på som et problem, heller som en observasjon gjort av kritikeren. Dette er noe interessant da sakprosa tross alt skal kunne etterprøves og bli antatt å være så troverdig som mulig. Det er dermed ikke tydelig hvorvidt Hansson mener boken er basert på sannhet eller ikke, eller hvilken sjanger den tilhører. Likevel insisterer han på at Seierstad innehar tilstrekkelig med kunnskap og informasjon om det som fortelles, og at det oppleves som troverdig lesning. Dermed vil jeg påstå at kritikeren bryter med det syvende budet her, og går utover egne grenser og sier noe om faget og ikke boken i seg selv (se 2.4.3). Det kan også sies at heller ikke det fjerde eller femte budet tas særlig hensyn til, da verken sjangerspørsmålet eller forfatteren blir diskutert eller reflektert ytterligere ved. Man kan dermed påstå at det oppstår en dobbeltkontrakt, hvor det på en side er antatt at dette er sannhet, men hvor det likevel understrekes at det ikke dokumenteres og at man derfor ikke vet hvor troverdig og virkelighetsnært det faktisk er.

Videre benytter kritikeren det politiske kriteriet i sin omtale av kvinners rettigheter og deres «ulykkelige skjebner under mennenes herredømme – særlig hver gang det kommer til spørsmål om hvem som skal giftes med hvem» (Hansson, 2002). Hanssons egen holdning og posisjonering kommer til uttrykk i flere av hans ordvalg, for eksempel: «Et eget kapittel om tre burkaer på handletur før et bryllup, er kostelig lesning» (Hansson, 2002). Ved å ordlegge seg slik anmelderen gjør her, kan det hevdes at han viser et noe annerledes og mer degraderende kvinnesyn enn hva man ser i Seierstads formuleringer i sin omtale av kvinnene i Kabul. Dermed anvendes et noe mindre tydelig politisk kriterium, men først og fremst bedømmes utdraget fra det estetiske kriteriet intensitet her. Han har ikke tatt hensyn til det åttende budet i sin vurdering da han fremmer egne synspunkter om temaet i anmeldelsen. Hansson bygger videre på de estetiske kriteriene i sin omtale av Seierstad skrivestil og formidlingsevne. «hun har ... valgt en vanskelig form – og den behersker hun ikke like mesterlig» (Hansson, 2002). Her omtaler kritikeren det estetiske kriteriet integritet i sin vurdering, og tar hensyn til det tredje budet i sin omtale og vurderer bokens form. Han poengterer at boken ikke har en klar handling og at leseren ikke «løkkes til neste kapittel». Det gjør at fortellerformen «risikerer å bli kjedelig» (Hansson, 2002), altså legger han det

estetiske kriteriet intensitet til grunn her. Likevel har Seierstad en «stor fortellerglede» og evner å komme innpå mennesker i en vanskelig livssituasjon (Hansson, 2002). Hansson mener dessuten at forfatterens kunnskapsomfang og det intellektuelle nivået i boken gjør at man som leser føler man er på en «pedagogisk opplysningstur» (2002). Her bruker han altså et typisk kognitivt kriterium i sin bedømmelse, samtidig som han vurderer boken gjennom å vurdere forfatteren (Ulriksen, 2010, s. 25).

Anmeldelsen sier noe om tematikken i boken og trekker frem og parafraserer noen interessante scener i sin omtale. Det informeres omkring bokens kontekst og lignende litteratur, og man får et informativt inntrykk av Seierstad som forfatter og formidler. Likevel vil jeg ikke påstå at denne anmeldelsen har en annen funksjon enn å være rådgivende og journalistisk. Man bør ha lest boken selv for å kunne bedømme hvorvidt Hanssons uttalelser stemmer overens med det som formidles i boken selv. Kritikerens kan dessuten sies å få autoritet gjennom bruk av standardkarakteristikker og resymerer bokens handling gjennom egne ord og uttrykk (Ulriksen, 2010, s. 25).

I tillegg til å undersøke de mer tradisjonelle anmeldelsene til Seierstads bok, har jeg også tatt for meg to artikler som omtaler boken og problematiserer deler av dens innhold i dette analysemateriale. Litteratur skal, ifølge Georg Brandes og det moderne gjennombrudd, sette problemer under debatt (Hagen, 2019). Dette har Åsne Seierstad gjort i stor grad med sine verk, men kanskje først og fremst gjennom hennes litterære omgang med spørsmål om sannhet og virkelighet. Dette blomstret særlig opp da bokhandleren i Kabul, Shah Muhammad Rais, gikk ut i offentligheten og sa at det som står skrevet i boken ikke er sant. Det skapte en større debatt omkring sakprosa og fiksjon, og Seierstad som forfatter og troverdig forteller ble satt spørsmålsteget ved.

Et eksempel på hvor virkelighetskontrakten blir problematisert er i *Marianne Sundes* artikkel i *Bergens Tidende* hvor hun går hardt ut mot forfatteren og hvordan hun har «misbrukt ein grenselaus gjestfridom hos ein familie i eit av verdas mest utarma og terroriserte land» (Sunde, 2003). Kritikerens stiller både forfatteren, forlaget og tilhengerne av Seierstads bok til veggs. «Det er verken ærefullt eller prisverdig å forråde, eller applaudere eit svik» (Sunde, 2003). Sunde mener at norske journalister og leserne generelt har vært for lite kritisk til boken, og at mangelen på respekt og varsomhet ovenfor de omtalte er høyst problematisk. «det handlar om deira liv, om dei kan fungere som familie i framtida, om dei kan gå ut av huset sitt meir» (Sunde, 2003). Kritikerens trekker dessuten frem Seierstads mangel på forkunnskaper om det afghanske samfunnet og dens kultur som fremtredende i

boken. Ikke minst blir Seierstads kvinnesyn problematisert. Her legger kritikeren det kognitive kriteriet til grunn i sin vurdering av både forfatteren og boken hennes.

At Åsne Seierstad ikkje forstod det afghanske samfunnet, viste ho tydeleg før ho gjekk i gang med bokprosjektet. Då ho kom heim frå Kabul etter at krigen var slutt, sa ho i fleire intervju at ho var sinte på kvinnene. Sint på dei verkelege heltane, dei som gjennom meir enn 20 år med krig og terror hadde gjort ein heroisk innsats for å halde samfunnet gåande medan mennene var i krigen (Sunde, 2003).

Kritikeren tar dermed hensyn til og følger det tredje og det femte budet til NFF her, hvor både forfatteren og innholdet blir vurdert. Samtidig kan det sies at kritikeren til en viss grad ikke følger det åttende budet fordi hun bruker kritikken for å fremheve egne synspunkter. Sunde poengterer også at Seierstad har tatt for lite hensyn til anonymiseringen av familien, og at det i seg selv er hårreisende. «Berre tittelen på boka er nok til å avsløre Shah Mohammad. Det er *ein* bokhandlar i Kabul som sel bøker til utlendingar» (Sunde, 2003). Kritikeren gjør dessuten bruk av det genetiske kriteriet i sin bedømmelse av Seierstads intensjon. «ho skulle skrive ei bok om afghansk kultur, men har avslørt intimitetar, løyndomar, private forhold og det som verre er» (Sunde, 2003). Kritikeren poengterer dette som uetisk og uforsvarlig, og benytter dermed det moralske/politiske kriteriet i sin vurdering av forfatterens holdninger. Sunde sier også noe om bokens faglige intensjoner, og tar hensyn til det tredje budet her.

Artikkelen har utvilsomt en rådgivende og journalistisk funksjon. Den har også en perspektiverende funksjon fordi det henvises til både boken, debatten omkring sannhetsproblematikken og ettervirkningene den skapte. Ikke minst trekker hun inn responser fra både forfattere og andre kjente navn for å supplere sine tanker og styrke sin argumentasjon. Dermed kan jeg også hevde at anmeldelsen er verdifull i seg selv, og at kritikeren har tatt hensyn til det tiende budet og i stor grad viser ansikt i sin omtale (se 2.4.3).

Johan Tønnesson har også problematisert sjangerbegrepet ved Seierstads bok i sin artikkel i *Dagbladet*. I forordet på boken blir leseren opplyst om at innholdet er sannferdig og at det «ligger virkelige historier» til grunn for Seierstads tekst. Samtidig er det en allvitende forteller som gjengir familiens innerste tanker i fri indirekte tale, men uten noen form for kildehenvisninger (Tønnesson, 2008). Dette blir problematisk for leserne å forholde seg til, og det blir omtrent umulig å etterprøve informasjonen man får presentert i boken. «å hevde at «det som er sant for meg er ikke sant for deg», holder ikke når det er tale om journalistikk og dokumentarlitteratur» (Tønnesson, 2008). Her legger Tønnesson et politisk kriterium til grunn i sin bedømmelse av Seierstads holdninger. Kritikeren poengterer dessuten bokens sjanger og

kategoriserer den som dokumentarlitteratur. Da det ikke har vært tilstrekkelig med referering eller mulighet for etterprøving av bokens innhold, har Seierstad brutt virkelighetskontrakten og dermed inngått en dobbeltkontrakt med leserne, ifølge omtalen. Tønnesson kan derfor sies å ha tatt hensyn til NFFs fjerde og sjette bud for faglitterære omtaler, og sier noe om sjangeren og bokens kontekst. Det trekkes frem også her at det er uetisk og uforsvarlig å ikke gi familien tilstrekkelig anonymisering, og at Seierstad brøt en uskreven kontrakt mellom gjest og vert da hun detaljert beskrev morens «nakne kropp og sønnens seksuelle fantasier» (Tønnesson, 2008). Tønnesson benytter også det kognitive kriteriet når han vurderer Seierstads kunnskapstilfang om kulturkonflikten som finner sted i boken (Tønnesson, 2008). Kritikerer tar derfor hensyn til det tredje budet her og vurderer bokens innhold og faglige intensjoner. I *Bokhandleren i Kabul* blir virkelighetskontrakten brutt, og «spørsmålet om hva sakprosa er og bør være» reises (Tønnesson, 2008).

Artikkelens funksjon er i all hovedsak rådgivende og journalistisk. Artikkelen ble skrevet i forbindelse med kåringen av de 25 beste sakprosabøkene på den tiden. Samtidig trekker Tønnesson inn flere interessante poeng og henvisninger utenfra boken i seg selv, og diskuterer et flertall problemstillinger i sin artikkel. Dermed har den også en perspektiverende funksjon og er verdifull i seg selv.

4.2 Jan Grue: Jeg lever et liv som ligner deres

Mange av de anmeldelsene jeg har funnet av Jan Grues bok *Jeg lever et liv som ligner deres* har en medisinsk vinkling og fokuserer i stor grad på sykdomsforløpet til forfatteren. Flere av kritikerne trekker også inn seg selv i anmeldelsen, og supplerer med personlige sykdomshistorie og opplevelser. Fokuset blir ofte på Grue som person: en forfatter, en akademiker, en far og en med funksjonshemminger. Samtidig trekker kritikerne frem flere interessante elementer fra boken, og problematikken settes ofte i en større samfunnsmessig sammenheng.

De anmeldelsene jeg har tatt for meg av Grues bok er Gripsruds fra *Sosiologen*, Ims sin anmeldelse fra *Mellom Linjene*, Johansens fra *Sykepleien*, Wulfsbergs fra *Dagbladet*, Aanos fra *Stavanger Aftenblad*, Farsethås sin fra *Morgenbladet*, Røeds fra *Vårt Land*, Tveitens fra *Fædrelandsvennen* og til slutt Tønnessons omtale fra *Sakprosaside*.

Jostein Gripsrud, professor ved Universitetet i Bergen, skriver en relativt omfattende anmeldelse av boken på *Sosiologen*. Han åpner anmeldelsen med å forklare bakgrunnen til hvorfor han ble bedt om å omtale boken, og forteller om eget sykdomsforløp og trekker

tydelige linjer mellom seg selv og Grues boktittel. «Siden har jeg levd et liv som ligner deres, bortsett fra dette med å danse og løpe på svaberg» (Gripsrud, 2018). Gripsrud påstår deretter at han har en «relevant spesialkompetanse» når det kommer til å kritisere Grues bok (2018). Dermed understreker han sin ekspertise ved så skrive om forfatteren og ved å vise til egne erfaringer (Ulriksen, 2010, s. 25). Gripsrud fortsetter med å gratulere Grue for sin prestasjon og løfter opp forfatterskapet og skrivestilen hans. Grue har klart noe han selv ikke har fått til, «Å skrive tilgjengelig, klart og ikke klissete om en helt spesiell livserfaring.» (Gripsrud, 2018). Her benytter kritikeren et estetisk kriterium i sin vurdering av boken, og viser til funn av både integritet og intensitet her. Grues evne til å gjøre en noe særegen livshistorie tilgjengelig og gjenkjennelig for alle leserne, trekkes frem som spesielt imponerende. «Litterære og filosofiske referanser, direkte og indirekte, vitner om en betraktelig intellektuell kapital og en sjelden språklig begavelse» (Gripsrud, 2018). Kritikeren viser til Grues intellekt og kunnskapstilfanget i boken, hvor Gripsrud legger det kognitive kriteriet til grunn i sin bedømmelse, samtidig som han gjør bruk av det estetiske kriterier og roser forfatterens språklige stil. Likevel blir det tekstlige også kritisert noe da boken tidvis virker litt for «villet, som i overkant flink» (Gripsrud, 2018). Gripsrud understreker dog at teksten er velskrevet og svært engasjerende, spesielt strekningene med «streit fortelling» (2018). Her benyttes de estetiske kriterier intensitet og integritet. Han skulle også ønske at boken ikke hadde en overflod av «unødvendig pynt» i form av henvisninger til filosofer og samfunnsvitere, da dette oppleves som avsporinger (Gripsrud, 2018). Dette er et eksempel på hvordan både et kognitivt og et estetisk kriterium kan kombineres, da kritikeren sier noe om Grues intellekt og kunnskapstilfang i teksten, samtidig som at bokens integritet blir noe kritisert. Hvis boken hadde blitt skrevet litt annerledes og mer direkte, ifølge Gripsrud, ville dette økt «leseropplevelsens grad av intensitet» (2018). Dermed har kritikeren tatt hensyn til det tredje budet ved omtale av faglitteratur, og vurderer bokens form, stil og komposisjon.

Gripsrud forklarer at han savner to ting i verket rent innholdsmessig: tematisering av «tapet», og en mer utdypende omtale av «hjelpeapparatet». I forbindelse med det førstnevnte trekker Gripsrud i stor grad inn egen sykdomshistorie, og forteller åpent om sitt eget tap.

Det blir naturligvis noe annet om en som Grue er født med visse fysiske begrensninger. Men nettopp derfor ville en utdypning av et – eventuelt, jeg vet jo ikke i hvilken form og grad det fins – savn av det en har gått glipp av vært interessant – for meg (Gripsrud, 2018).

Kritikeren mener det hadde vært viktig og relevant å eksplisitt nevne og problematisere «tapet», fordi det har med «handikap-politikk å gjøre, særlig i identitetspolitiske varianter» (Gripsrud, 2018). Her bedømmer han boken ut fra et politisk kriterium da det ligger en holdning i boken, og at dette i seg selv gir den verdi. Kritikeren krever av forfatteren at han skal bidra til å løse et problem i samfunnet, og at dette enkelt kunne vært gjort med en mer direkte henvisning til problematikken og temaet. Når det gjelder det andre savnet, Grues omtale av «hjelpeapparatet», trekker Gripsrud det frem som problematisk at dette ikke fremstilles på en mer dualistisk måte. Selv om hjelpeapparatet utvilsomt kan oppleves både kjølig og klinisk, finnes det fortsatt mange strålende mennesker i helsebransjen. «Fra hjelpepleierne og nattsøstrene på sjukehuset i Umeå til de siste i rekken av dyktige, empatiske og smarte fysioterapeuter, sjukepleiere og leger jeg har hatt med å gjøre» (Gripsrud, 2018). Han forklarer at det er en nødvendighet at journalene må være så objektive og presise som mulig, da det ikke er høver seg å gjøre dette på en annen måte. Dette er typiske trekk som kommer til uttrykk når en fagperson bedømmer en bok innenfor samme profesjon – at han viser til hvordan han selv ville ha behandlet tema (Ulriksen, 2010, s. 27). Til tross for disse savnene poengterer Gripsrud at boken både er bevegende og tankevekkende, og at den kan være med å bevisstgjøre leseren om hva mennesker som lever et liv som ligner andres bemerker seg i hverdagen (Gripsrud, 2018). Dermed bygger Gripsrud videre på det politiske kriteriet, i tillegg til at han benytter det kognitive kriteriet i sin vurdering av boken som lærerik.

Denne anmeldelsens funksjon er utvilsomt rådgivende og journalistisk da den sier noe om at boken er verdt å lese og hvorfor. Den har også en perspektiverende funksjon fordi anmeldelsen kommer med kunnskapsformidling og refleksjoner av boken og dens tematikk som man ikke får eksplisitt fra boken selv. Kritikeren bruker dessuten fagspråk, og resymerer handlingen med egne ord (Ulriksen, 2010, s. 25). Anmeldelsen har dermed en verdi i seg selv og gir leserne bredere innsikt og forståelse av saksinnholdet etter å ha lest omtalen.

Björg Augestad Ims driver bloggen *Mellom Linjene*, hvor hun har publisert sin anmeldelse av boken. Ims starter med å hylle Grue for nominasjonen til Nordisk Råds litteraturpris, før hun fortsetter med å trekke frem at boken er vanskelig å skrive om på grunn av eget sykdomsbilde. Hun oppsummerer bokens essens og handling, hvor Grues sykdomsbilde blir presentert. «Det handler om eit liv som *ligner*, men som samtidig er ulikt, på så mange måtar» (Ims, 2019). Deretter gjenfortelles noe av handlingsforløpet i boken. «Det er ei bok som får meg til å tenke over korleis språk og blick kan reflektere haldningar eg ikkje er medviten om» (Ims, 2019). Her benytter Ims et kognitivt kriterium og forklarer at boken er

opplysende og kan føre til selvrefleksjon og bevisstgjøring hos leserne. Videre henviser hun til Grue som akademiker og understreker at boken bærer preg av dette. «Grue trekk heile tida veksler på andre tekstar, siterer både faglitteratur, filosofi og skjønnlitteratur og film» (Ims, 2019). Her bedømmer Ims først boken basert på det kognitive kriteriet da dette er en bok med mye kunnskap og læringspotensialet, samtidig som at hun gjør bruk av et genetisk kriterium da forfatterens yrke og fagbakgrunn preger bokens utforming og skrivestil. Ims beskriver den likevel som en nær og personlig tekst, «Og sjølv om alt dette (og mykje meir) heile tida er drøfta opp mot andre tekstar av ulike slag, så er boka både sår og nær og personleg» (Ims, 2019). Her legger Ims det estetiske kriteriet til grunn i sin vurdering og peker spesielt på bokens intensitet som positivt. Boken har et spenn mellom det intellektuelle og det teoretiske, det sårbare og det personlige, og derfor skiller den seg fra andre verk i samme sjanger. Dermed følger Ims NFFs fjerde bud her og vurderer forfatterens mestring av sjangeren, samtidig som at det kan sies at det tredje budet blir fulgt da bokens stil og komposisjon blir vurdert. Sjangerspørsmålet blir ikke videre diskutert av kritikeren, men det fremkommer i anmeldelsen at Ims anser virkelighetskontrakten for å være opprettholdt, og setter ikke spørsmålsteget ved hvorvidt innholdet er sant eller ikke. Bokens evne til å være fornyende blir trukket frem, altså blir det estetiske kriteriet intensitet benyttet, samtidig som at Ims legger det kognitive kriteriet til grunn i sin vurdering her. Likevel understrekes det at dette ikke er en solskinnshistorie eller en bok som feirer en seier – det er et verk som nyanserer og viser at det er en kontinuerlig kamp i hverdagen for mennesker med funksjonshemminger. Kritikeren viser til dette ved å resymere handlingen med bruk av egne ord (Ulriksen, 2010, s. 25).

Suksessen ved at han får sin eigen familie er heller ikkje framheva, i staden er det ei lang skildring av korleis det er å bli pappa når det ikkje er plass til rullestolen i det rommet der barnet blir født (Ims, 2019).

Igjen er dette noe som gjør at boken skiller seg fra andre bøker i samme sjanger. Ims trekker deretter frem egen erfaring og sykdomsbilde slik man ser at Gripsrud gjør, og poengterer at det er flere deler av boken som har gjort inntrykk på henne fordi det er svært gjenkjennelige skildringer. Her blir delene som omhandler blikk og beskuelse nevnt som spesielt relevant for henne. Det var «både godt og viktig å lese ei bok som anerkjenner akkurat dette» (Ims, 2019). Gripsrud har antageligvis en mer tilsvarende opplevelse som Grue har med sin funksjonshemming, i motsetning til Ims. Likevel ser begge Grues erfaring og beskrivelser som nyttige for seg selv og som relevante for deres eget sykdomsbilde, til tross for at de er

forskjellige. Dermed understreker hun sin ekspertise ved å henvise til noenlunde lik erfaring i forbindelse med sykdomsstigma (Ulriksen, 2010, s. 25). Ims har altså gjort bruk av et politisk kriterium her, da det fremgår en holdning i boken som setter søkelys på et problem i samfunnet. Derfor er den både viktig og relevant for mange samfunnsborgere, ikke minst når det kommer til folkeopplysning.

Denne anmeldelsen er lite kritisk til innholdsmomenter eller overordnede tekstlige kvaliteter ved boken. Det er i stor grad en hyllest av tematiseringen og aktualiseringen av mennesker med funksjonshemninger, eller folk som generelt lever et annerledes liv. Boken blir bedømt ved at forfatteren og hans historie blir vurdert (Ulriksen, 2010, s. 25). Det kan dermed konkluderes med at denne anmeldelsen i størst grad har en rådgivende og journalistisk funksjon som forteller hvorvidt dette er en bok man bør lese eller ikke. Den supplerer tematikken noe, men ikke i tilstrekkelig nok grad til at jeg kan påstå at den har en verdi i seg selv.

Liv Bjørnhaug Johansen, sykepleier og kulturhistoriker, valgte overskriften «Refleksjoner fra rullestolen» da hun skrev sin anmeldelse i *Sykepleien*. Johansen åpner anmeldelsen med en kort introduksjon av Grues sykdomsbilde og presenterer han som person. I likhet med Ims sin anmeldelse trekkes det frem også her at dette ikke er en solskinnshistorie. «Hans historie er en på tross-av-historie, men dette er ikke en sånn bok» (Johansen, 2018). Johansen benytter et politisk kriterium da hun vurderer Grues bok som noe større enn hans egen historie, det er «en viktig tekst alle vi som er i berøring med mennesker med funksjonsnedsettelse vil bli klokere av å lese» (2018). Dermed tar Johansen også i bruk det kognitive kriteriet i sin bedømmelse av boken som lærerik. Johansen mener verket byr på et flust av fortellinger som både er interessante og personlige (Johansen, 2018). Her legger hun estetiske kriterier som intensitet og kompleksitet til grunn og vurderer verket som godt skrevet. Dermed tas det hensyn til det tredje budet i denne anmeldelsen fordi bokens stil og komposisjon blir omtalt, samt overbeviser kritikeren ved bruk av språklige bilder (Ulriksen, 2010, s. 25). Johansen trekker dessuten frem det intertekstuelle ved boken som bemerkelsesverdig. Ved å inkludere både lange journaler, andre funksjonshemmedes tekster og diverse sitater fra fagfolk, i tillegg til egne refleksjoner og historier, får Grue frem en interessant vinkling om det «å leve i en kropp samfunnet vårt ikke er tilpasset for. Dette er essaykunst på høyt nivå» (Johansen, 2018). Her ser man et eksempel på hvordan en kritiker både kan bruke et kognitivt og et politisk kriterium i sin vurdering av boken. Johansen klassifiserer dessuten boken som essay og er med på å sjangerbestemme verket for leseren. Et essay er friere i stilen enn en selvbiografi, og kan veksle mellom subjektive meninger,

refleksjoner og fagstoff. Dette gjør Grue i stor grad i sin bok, slik Johansen poengterer. Det fjerde og femte budet blir dermed fulgt i kritikerens omtale fordi både sjangeren og forfatteren blir vurdert. I tillegg trekker Johansen frem at boken bærer preg av å ha ti år med planlegging forut for skrivningen, da den er elegant strukturert. Johansen gjør dermed bruk av både et genetisk kriterium og det estetiske kriteriet integritet. Videre forklares det stilistiske ved boken, for eksempel at det ikke forekommer overskrifter i teksten. «Jeg føres elegant fra det ene temaet til det andre nesten uten å merke skiftene. Overgangene er elegante og gir driv og variasjon i teksten» (Johansen, 2018). Her benytter Johansen estetiske kriterier som integritet og intensitet, og forfatterens formidlingsevne blir bemerket som eksepsjonell. Det eneste Johansen peker på som noe klossete, er «et ensomt firelinjers dikt som litt uheldig vipper mot det sentimentale». Ellers er Grues skrivestil og oppbygging både intelligent og dyktig utført (Johansen, 2018). Det kan påstås at Johansen har fulgt det sjette og syvende budet i sin vurdering av boken fordi konteksten har blitt tatt i betraktning, samt ser kritikeren ut til å kjenne sine grenser og fører ikke leseren bak lyset.

Anmeldelsen har en rådgivende og journalistisk funksjon. Den sier noe om hvorvidt dette er en bok man bør lese eller ikke, og dommen er utvetydig: «Grues bok er et resultat av livslang grubling og lesning – såne bøker er det en gave å få lese» (Johansen, 2018). Spesielt relevant er den å lese for helsepersonell, ifølge Johansen, da den kan gi innsikt i hvordan man kan bli oppfattet på jobb. Kritikeren understreker således sin ekspertise på området her (Ulriksen, 2010, s. 25). Dermed har den til en viss grad en perspektiverende funksjon, og gir noe dybde og supplement til leseren. Likevel har jeg inntrykk av at man ikke hadde fått nok informasjon fra anmeldelsen alene, uten å først ha lest boken selv. Derfor vil jeg ikke karakterisere den som en anmeldelse som fullt ut står på egne ben.

«Et litterært mesterverk» er overskriften *Marius Wulfsberg* valgte da han skrev sin anmeldelse i *Dagbladet*. Han åpner anmeldelsen med å presentere Grues yrke og person. Han poengterer at Grue er en ung mann, men som likevel har «et anselig fag- og skjønnlitterært forfatterskap» (Wulfsberg, 2018). Her legger Wulfsberg et genetisk kriterium til grunn ved å trekke frem Grues forfatterskap. Wulfsberg poengterer dessuten at det har tatt ti år med arbeid før boken var klar, og «Resultatet er en moden og usedvanlig stilsikker bok med en sjeldent sterk historie» (Wulfsberg, 2018). Her bedømmes boken ut fra estetiske kriterier som integritet og intensitet. Videre oppsummeres og siteres deler av boken for leseren. Anmeldelsen bærer preg av positive metaforer og sterke adjektiver. «Og slik fortsetter han, med den ene skinnende setningen etter den andre» (Wulfsberg, 2018). Dermed kan det påstås at kritikeren svikter litt i forbindelse med det niende budet til NFF, fordi det tidvis

forekommer overdådig ros av forfatteren. Wulfsberg trekker frem Grues evne til å gjøre inntrykk og holde på leserens oppmerksomhet. «Passasjene om deres samliv gjør dypt inntrykk» (Wulfsberg, 2018). Her tas det estetiske kriteriet intensitet i bruk. I tillegg blir bokens viktighet understreket. «Men Grue er også en forfatter som vet å sette sitt skarpe, men aldri refsende blikk i mange retninger. Først og fremst mot helsevesenet» (Wulfsberg, 2018). Kritikerer følger dermed det femte budet og sier noe om forfatterens synsvinkel i boken. Her understreker han dessuten et politisk kriterium da verkets holdninger kommer til uttrykk i de historiene Grue forteller om. Det ansees som viktig for leserne å bli opplyst om hvordan det kan oppleves å bli behandlet av helsevesenet i dag. «I tillegg til å fortelle en gripende livshistorie, bringer Grue inn nye perspektiver i vår forståelse av funksjonshemmede og deres muligheter» (Wulfsberg, 2018). Kritikerer kombinerer både det estetiske og det kognitive kriteriet i sin bedømmelse da han mener dette er en refleksjonsfremmende og intellektuelt utfordrende bok. Dette understrekes også i Wulfsbergs siste setning, «[den] er rett og slett en viktig og tankevekkende bok. Et litterært mesterverk som anbefales på det sterkeste!» (2018). Kritikerer begrunner ikke sine synspunkter i tilstrekkelig grad, og presenterer sine vurderinger som fastslåinger (Ulriksen, 2010, s. 25). Det kan derfor påstås at Wulfsberg ikke fullt ut følger det tiende budet, og klarer ikke å unngå privat synsing i sin omtale av boken.

Anmeldelsen har på sett og vis en verdi i seg selv da den både inneholder sitater fra boken og fordi flere relevante scener blir trukket frem i omtalen. I tillegg er kritikerer noe utdypende i sin omtale av det litterære ved Grues verk. Samtidig får man lite tilleggsinformasjon av tematikken generelt, og ikke i betydelig nok grad til at man ikke har behov for å lese boken selv. Dens funksjon blir således i størst grad rådgivende og journalistisk.

Grues bok ble anmeldt i *Stavanger Aftenblad* med overskriften «Et mesterverk om eget liv». Inngressen åpner med en viss form for sjangerbestemmelse og en liten smakebit på bokens oppbygging. «Jan Grue fortsetter sitt vekselbruk mellom sak og skjønn» (Aano, 2018). Her trekker kritikerer frem sjangeren og poengterer at det er sakprosa, men anerkjenner samtidig det skjønnlitterære preget og måten boken er skrevet på i form av personlige fortellinger. Det blir også benyttet det estetiske kriteriet integritet her fordi det har å gjøre med «forholdet mellom enkeltfaktorer og sum eller helhet» (Andersen, 1987, s. 23). Videre blir Grues liv, yrke og tidligere utgivelser presentert, og kritikerer gjør bruk av et genetisk kriterium. Boken blir beskrevet som

en klar, ryddig, gjennomorganisert og –redigert bok om mulighetene og begrensningene i et liv, en skildring, et referat og en utviklingshistorie til en person med medfødt muskelsykdom (spinal muskelatrofi) og som ikke lar seg stoppe av hindringer av noen art. Den er Jan Grues selvbiografi og selvframstilling. (Aano, 2018).

Her blir både det tredje og det fjerde budet tatt hensyn til i anmeldelsen fordi bokens innhold og komposisjon blir vurdert, samtidig som sjangeren blir omtalt. Igjen trekker kritikeren frem sjangerproblematikken og kategoriserer boken som en selvbiografi og en selvframstilling. Det konstituerer en virkelighetskontrakt med leseren og man skal trygt anta at denne selvbiografien tar utgangspunkt i Grues liv og virker på mest mulig sannferdig måte. Kritikeren legger dessuten til grunn de estetiske kriteriene kompleksitet, intensitet og integritet i en og samme setning. Kritikeren anvender kraftfulle ord og uttrykk for å signalisere sine tanker om forfatteren og boken. Dette er et gjennomgående trekk ved anmeldelsen, slik man blant annet ser i setningen, «Med sine nærmestes oppbakking har Jan Grue tatt ut det ytterste av sine fysiske og mentale krefter, og slik sprengt grenser for hva som får anses for mulig» (Aano, 2018). Det kan derfor påstås at kritikeren ikke i stor nok grad har tatt hensyn til det niende budet i sin omtale og anvender utvaskede og overdådige adjektiv for å rose forfatteren. Hovedfokuset i anmeldelsen er Grues stå-på-vilje, hans kamp i hverdagen, intellekt og håndtering av egen livssituasjon. «Det er åpenbart at hele hans livshistorie og erfaringsgrunnlag avspeiler seg i skriften hans; den er til gjengjeld strukturert, klar, veloverveid og karakterfast» (Aano, 2018). Her benytter kritikeren både et genetisk kriterium og sier noe om forfatterens erfaring og livshistorie som bakgrunn for verket, i tillegg til å bedømme boken ut fra de estetiske kriteriene. Avslutningsvis berømmer kritikeren forfatterens formidlingsevne. «Jan Grue; en enorm kapasitet som har skrevet et mesterverk om sitt eget liv» (Aano, 2018). Her tar kritikeren hensyn til det femte budet fordi forfatteren blir vurdert, men kan sies å ikke ha tilstrekkelig omtanke til det tiende budet fordi han ikke helt klarer å unngå privat synsing i sin anmeldelse.

Stavanger Aftenblad har i all hovedsak publisert en anmeldelse med en rådgivende og journalistisk funksjon. Det er Grue som person og forfatter som står i fokus, og det er hans historie og formidlingsevner som ansees for å være verdt å få med seg. Boken blir gjentatte ganger kalt et «mesterverk», men det forekommer ingen ytterligere begrunnelser på hvorfor kritikeren mener dette, utenom henvisninger til enkelte estetiske kriterium. Dermed tar kritikeren sin autoritet for gitt og begrunner ikke sine vurderinger. Han presenterer også sine vurderinger som fastslåinger (Ulriksen, 2010, s. 25). Det er heller ingen gjengivelser av

verket, eller påfyll av informasjon utenfra, og derfor ansees ikke anmeldelsen for å ha verdi i seg selv.

Ane Farsethås, kultureddaktør for *Morgenbladet*, navnga sin anmeldelse av boken for «Livet som risikoprojekt», og åpner anmeldelsen med å argumentere for at Grues levnetsskildring trolig vil «bli stående som en merkestein for at en ny modenhet er i ferd med å nå den selvbiografisk baserte litteraturen også i norsk sakprosa» (Farsethås, 2018). Her følger kritikeren det fjerde budet til NFF og vurderer bokens sjanger. Anmeldelsen fortsetter med en introduksjon av Grue som person og hans tidligere utgivelser, og dermed anvender kritikeren et genetisk kriterium. Boken «skrittet over i essayistisk sakprosa med selvbiografisk tilsnitt. Samtidig tar han steget opp i en ny klasse kvalitetsmessig» (Farsethås, 2018). Her blir det estetiske kriteriet intensitet lagt til grunn, samtidig som at verket blir sjangerbestemt av kritikeren og at det sjette budet blir tatt hensyn til fordi konteksten blir vurdert her. Farsethås sier at boken både er en selvbiografi og at det er essayistisk sakprosa. Virkelighetskontrakten blir opprettholdt gjennom at en selvbiografi skal kunne etterprøves og anerkjennes som sannhet, og essayistisk i referanse til Grues skrivestil, refleksjoner og den intertekstualiteten man ser som et gjennomgående trekk ved boken. Den blir dermed en mutasjon av disse to, og bryter med konvensjonelle sjangertradisjoner. Grues intellekt blir også trukket frem i Farsethås sin vurdering. «en bok som er akkurat slik sitatet får den til å høres ut: lærd, kvikk og med et tydelig fundament i forfatterens egen spesifikke erfaring» (Farsethås, 2018). Her kombinerer kritikeren både det kognitive kriteriet og vurderer det intellektuelle nivået i teksten, samtidig som hun gjør bruk av det estetiske kriteriet. Det tredje budet blir også fulgt i bokomtalen fordi bokens innhold og stil blir tatt i betraktning av kritikeren. Videre blir Grues livserfaring kort gjennomgått med fokus på hans viljestyrke, og det suppleres med enkelte sitater og gjenfortellinger fra boken. I forbindelse med et sitat hvor Grue poengterer at den eneste grunnen til at han er hvor han er i dag er at samfunnet supplerer hans innsats der det er behov for det (Grue, 2018, s. 79-80), benytter Farsethås det estetiske kriteriet kompleksitet i sin vurdering. «Dette doble perspektivet gjennomsyrrer hele fortellingen og yter verdifull motstand mot sentimentale forestillinger om individets ukuelige viljestyrke» (Farsethås, 2018).

Farsethås diskuterer Grues inspirasjonskilde, forfatteren Maggie Nelson, som også skrev et verk som svevde mellom essay, selvbiografi, livsskildring og samfunnsteori, slik Grues bok gjør. Her understreker kritikeren at boken får «en egen fylde, som gjør den til noe kvalitativt annet enn en norsk Nelson-kopi» (Farsethås, 2018). Dermed benyttes estetiske kriterier i vurderingen, samt blir Grue trukket frem som en begavet formidler her. Likevel

poengterer Farsethås at en svakhet ved Grues stil er «det han med en selvironisk finte karakteriserer som *loghorrea* (munndiaré)» (Farsethås, 2018). Det blir litt for mye teori og unødig bruk av fremmedord. Samtidig har Grue skapt en bok som lar «på uanstrengt vis helt konkrete erfaringer danne utgangspunkt for avanserte tankerekker som ikke blir mindre litterære av at de av og til tar argumentets form. Snarere tvert imot» (Farsethås, 2018). Dermed benytter hun det kognitive kriteriet i sin vurdering, og berømmer kunnskapstilfanget i boken. Ikke minst trekker hun frem et stilistisk valg Grue har gjort, som flere steder i boken argumenterer tydelig og gjennomført, uten at det forstyrrer leseropplevelsen. Igjen trekkes sjangeren frem og Farsethås anerkjenner og sier seg enig i at boken er sakprosa og karakteriserer sjangerbestemmelsen som «befriende» da det gjør at man i utgangspunktet slipper spørsmålet om hvorvidt innholdet er sannhet eller ikke (2018). Dermed anser kritikeren virkelighetskontrakten for å være opprettholdt gjennom hele boken.

Hovedsakelig mener jeg at anmeldelsen har en rådgivende og journalistisk funksjon fordi det forekommer forklaringer og utdypinger om bokens mange kvaliteter. Man kan også påstå at anmeldelsen har verdi i seg selv da det er flere siteringer og gjenfortellinger fra boken, i tillegg til noe ytterligere informasjon utenfra, for eksempel hvor Maggie Nelson blir trukket frem. Den har også en noe perspektiverende funksjon da det understrekes at sakprosaens «befriende» sjangerbestemmelse gjør at man kan ta utgangspunkt i at det som står skrevet tar rot i virkeligheten. Det gjør at leseren går inn med et annet sett med briller og tar til seg informasjonen presentert på en annerledes måte enn om man skulle lest den som fiksjon. Likevel vil ikke anmeldelsen fullt ut kunne stå på egne ben av den grunn, blant annet fordi flere av vurderingene blir stående som fastslåinger uten ytterligere refleksjon (Ulriksen, 2010, s. 25).

Kjetil Røed skrev sin anmeldelse i *Vårt Land* og valgte overskriften «Sjelden kombinasjon av sårbarhet og analyse». I ingressen forklarer Røed at dersom man skriver godt om eget liv så «har det også relevans for andre. Jan Grues nye bok har en usedvanlig vellykket kombinasjon av det dypt personlige og det allmennmenneskelige» (2018). Her blir forfatterens formidlingsevne berømmet. Videre blir boken satt i en større kontekst, hvor Røed legger det politiske kriteriet til grunn i sin vurdering. «I sin nye bok reflekterer Jan Grue klokt rundt disse utfordringene, men setter dem inni en langt større ramme enn bare funksjonshemmingen som sådan» (Røed, 2018). Dermed følger kritikeren det andre budet for omtale av faglitteratur, og aktualiserer stoffet for leseren. Det poengteres at holdningene som ligger til grunn i teksten gir boken verdi. Røed gjør dessuten bruk av de estetiske kriteriene i sin vurdering, og poengterer Grues stilvalg som godt og berømmer hans formidlingstalent.

«Balansen mellom analyse og selvbeskrivelse er så elegant ivaretatt at boka ikke på noe punkt blir påtrengende» (Røed, 2018). Her følger Røed det tredje budet og sier noe om bokens innhold og stil. Det estetiske kriteriet kompleksitet blir også lagt til grunn hvor kritikeren beskriver at leserne kan dra kjensel på det som står skrevet i boken, til tross for manglende funksjonsnedsettelse. Grues liv og sårbarhet «blir en skjørhet vi alle, på et eller annet plan, vil kjenne oss igjen i» (Røed, 2018). Røed trekker flere ganger frem det tekstlige ved boken, og hvordan skrivingen blir et frigjøringsprosjekt som viser hva litteratur kan gjøre for «oss andre, på et menneskelig nivå» (2018). Anmeldelsen bærer preg av et ønske om å koble Grues bok og historie til å handle om det å være menneske, at det sier noe om hvordan språk former liv. Det som påvirket kritikeren mest i lesningen av boken, er «den usedvanlig vellykkede kombinasjonen av det dypt personlige og det allmenmenneskelige. Dette handler ikke bare om forfatteren selv, men hva det vil si å være menneske» (Røed, 2018). Dermed benytter Røed også et politisk kriterium i sin bedømmelse av boken da den har noe mer å tilføye samfunnet enn bare underholdning. Til sist understreker kritikeren at dette er en bok som er blant de fremste innenfor sakprosafloraen. Røed bemerker dermed at boken er sakprosa, og anser selv at virkelighetskontrakten har blitt overholdt gjennom boken. Han har dessuten tatt hensyn til det fjerde budet i sin omtale fordi sjangeren blir vurdert.

Anmeldelsen har først og fremst en rådgivende og journalistisk funksjon. Den sier noe om hvilke bøker på markedet som er verdt å få med seg, og at dette er en av dem. I tillegg har anmeldelsen et ønske om å koble dette litterære verket opp mot et av menneskehetens store filosofiske spørsmål, nemlig hva det vil si å være menneske. Dermed har anmeldelsen på et vis en perspektiverende funksjon hvor den forsøker å analysere teksten og hjelpe leseren til å forstå boken på en ny måte. Det forekommer likevel for lite forklaring av informasjonen hentet utenfra og for lite henvisninger og sitater fra boken, til at man kan påstå at den har en verdi i seg selv. Det som står skrevet blir noe flytende og må tolkes av leserne, noe man ikke har grunnlag for å gjøre med mindre man selv leser boken. Først da skjønner man hvor Røed vil med sine utsagn, spesielt i forbindelse med hva det vil si å være menneske, som tar utgangspunkt i Grues erfaringer og historie. Synspunktene og vurderingene som kommer frem i anmeldelsen kan derfor sies å bli begrunnet i for liten grad (Ulriksen, 2010, s. 25).

Bjarne Tveiten ga boken terningkast fire da han skrev sin anmeldelse i *Fædrelandsvennen* med overskriften «Tankevekkende om å vere annerleis». Boken blir kort oppsummert med henvisninger til Grues oppvekst og sykdomshistorie. «Retrospektivt fortel Grue om ein oppvekst litt utanom det vanlege, fordi han er dårleg til beins» (Tveiten, 2018). Estetiske kriterier blir videre lagt til grunn i Tveitens vurdering: «På knapt 170 sider greier

forfatteren, usentimentalt og konkret, å skildre korleis det har vore, og korleis det er, å ikkje ha ein kropp som det store fleirtalet har» (Tveiten, 2018). Tveiten trekker frem Grues tidlige forfatterskap, altså benyttes et genetisk kriterium, og poengterer at det i denne boken er et noe mer nøkternt språk enn i hans andre verk. Dermed bedømmes boken ut fra estetiske kriterier også her. Tveiten tar derfor hensyn til det sjette budet for omtaler av faglitteratur.

«Samfunnskritikken er på plass, men alt er nøkternt og balansert» (Tveiten, 2018). Her henviser Tveiten til det politiske kriteriet, og understreker holdningen i boken, samtidig som at han sier noe om sjanger. Samfunnskritisk litteratur får leseren til å leve seg inn i andres liv og forestille seg hvordan ting kunne vært, noe Tveiten mener Grue mestrer godt. Dermed følges det tredje budet i Tveitens omtale fordi han sier noe om bokens faglige intensjon og målgruppe. Kritikerens mener bokens røde tråd er en manns lengsel etter et «vanlig» liv, mens det «uvanlige» hele tiden har preget livet hans – og derfor er det bare et liv som ligner «ditt og mitt liv» (Tveiten, 2018). Dette understreker han avslutningsvis ved å trekke frem Idas fødselshistorie. Da Grue ikke kan skynde seg, måtte han sørge for at noen andre var sammen med Ida da hun nærmet seg termin, noen som kunne følge henne til sykehuset. Han selv måtte «kome seg av garde på eit seinare tidspunkt» (Tveiten, 2018).

Denne anmeldelsen er en av de kortere man finner om Grues bok, som begrenser hvor mye informasjon man får hentet ut av kritikken. Dens funksjon er derfor hovedsakelig rådgivende og journalistisk. Det er noen henvisninger utenfor verket i seg selv, blant annet med kritikerens poeng om at tittelen minner han om et «stutt dikt» (Tveiten, 2018). Det er likevel ikke tilstrekkelig til å si at anmeldelsen kan stå på egne bein, spesielt med hensyn til at det forekommer lite begrunnelser for kritikerens vurderinger (Ulriksen, 2010, s. 25).

Johan Tønnesson lot seg også begeistre av Grues bok, og omtalte den på *Sakprosasiden* med overskriften «Klok, viktig og medrivende sakprosa». Her brukes det gjennomgående fargerikt språk, metaforer og adjektiv for å fremme kritikerens synspunkter om boken og forfatteren. «Jeg har i sommer lest en bok som i sjelden grad har rispet seg fast i bevisstheten» (Tønnesson, 2018). Tønnesson gjør bruk av det genetiske kriteriet når han forteller om Grues tidligere utgivelser. Videre blir forfatterens formidlingsevner trukket frem og berømmet, og kritikerens legger de estetiske kriterier intensitet, kompleksitet og integritet til grunn i sin vurdering:

Boka er politisk, filosofisk, litterært og retorisk velinformert, men så velskrevet og velkomponert, og så nært knyttet til levende liv, at den er vanskelig å legge fra seg. For meg gjelder dette faktisk også etter at jeg hadde lest siste side (Tønnesson, 2018).

Dermed tas det hensyn til det tredje budet i denne omtalen, fordi både stil, komposisjon og innhold blir kommentert. Tønnesson kommenterer kunnskapstilfanget og det intellektuelle nivået i teksten, og således blir også det kognitive kriteriet benyttet her. Ikke minst blir boken sagt å være politisk, som sier noe om holdningen i teksten. Det politiske kriteriet blir derfor lagt til grunn i vurderingen. Kritikerens understreker bokens sjanger som sakprosa ved å sitere Ane Farsethås sin anmeldelse i *Morgenbladet*. Her anerkjennes virkelighetskontrakten som opprettholdt, og kritikeren anser dermed boken som troverdig og basert på virkelige hendelser. Det fjerde og femte budet kan derfor ansees som fulgt her fordi kritikeren vurderer sjangeren og sier noe om forfatterens måte å føre leseren inn i stoffet på. Tønnesson avslutter sin omtale ved å henviser til og sitere fem andre anmeldelser av verket².

Da dette er en bokomtale og ikke en anmeldelse direkte, kommer det ikke som en overraskelse at det ikke stilles spørsmål til boken eller at den ikke blir sett på med særlig kritiske øyne. Det er i hovedsak en hyllest av boken og av forfatteren, og derfor kan det påstås at boken blir vurdert ved å vurdere forfatteren (Ulriksen, 2010, s. 25). Omtalens funksjon blir således rådgivende og journalistisk, med budskap om at dette er en leseropplevelse man bør få med seg.

4.3 Camara Lundestad Joof: Eg snakkar om det heile tida

Et interessant funn som jeg har bitt meg merke til når det kommer til anmeldelsene av *Eg snakkar om det heile tida*, er at de ofte tar for seg problematikken, rasisme, som hovedfokus og ikke nødvendigvis boken i seg selv. Det er oftere bokomtaler istedenfor klassiske anmeldelser, og portrettintervju med boken som utgangspunkt, men videreført som et debattinnlegg. Flere kritikere trekker dessuten inn seg selv i sine omtaler, i likhet med det man ser i forbindelse med Jan Grue og hans verk. Boken er ofte satt i sammenheng med bokserien den er en del av og blir sammenlignet med dem. Det forekommer flere anmeldelser på nynorsk i denne sammenhengen enn de to foregående bøkene, og ofte er de betraktelig kortere enn de andre. Samtidig setter de i større grad i boken i kontekst med samfunnet og viser til den som kunnskapsrik, relevant og viktig lesning.

De anmeldelsene jeg har tatt for meg som handler om Joofs bok er Underlids anmeldelse i *Framtida*, Larsens i *VOKS*, Mariannes i *ebokhyllami*, Langnes sin omtale fra

---

² Norli i VG; Røed i Vårt Land; Wulfsberg i Dagbladet; Løvaas i Klassekampen & Askelund i Stavanger Aftenblad

Nynorsksenterets boktipsside, samt to bokessay som tar for seg de tre første bøkene i serien: Røsviks i *Prosa*, og Volds i *Morgenbladet*.

Astrid Underlid skrev sin anmeldelse i *Framtida*, hvor hun valgte å bruke et sitat fra boken som overskrift: «- Å, du lurar på kvifor eg er brun? spør Camara i boka si». I ingressen blir boken omtalt som «lettlest strandlitteratur til å bli klok av» (Underlid, 2018). Her benytter kritikeren et kognitivt kriterium da det trekkes frem at boken er informerende og kunnskapsrik. Kritikeren sjangerbestemmer også boken som klok strandlitteratur. Strandlitteratur, i mine øyne, sees på som underholdning og mindre viktige tekster nettopp fordi man skal slippe å tenke for mye underveis i lesningen. Det er lett underholdning hvor det ikke er så nøye om man får solkrem på arkene. Likevel mener Underlid at boken passer denne kategorien, fordi den er lettlest og bokstavelig talt lett å ta med seg, og som fortsatt kan være en underholdende og informativ lesning på solsengen. Hun har dermed tatt hensyn til NFFs fjerde bud her og sier noe om sjangeren og forfatterens mestring av denne. Underlid tar videre i bruk det politiske kriteriet i sin omtale. «Om du er lei av å oppleve rasisme eller lurar på korleis det er å vere brun i Noreg, kan du ikkje gå glipp av denne boka» (Underlid, 2018). Her følges det andre budet, og boken aktualiseres for leserne. Bokens tematikk og holdning trekkes frem. Videre legger Underlid de estetiske kriteriene intensitet og kompleksitet til grunn i sin anmeldelse. «Med eit enkelt og poetisk språk skildrar Camara svært samansatt tematikk» (Underlid, 2018). Her blir det tredje budet tatt hensyn til fordi bokens stil og innhold blir kommentert. Kritikeren gjenforteller noe av bokens handling og innhold, og supplerer med enkelte sitater ut anmeldelsen. «Dette kjenner eg igjen frå venene mine som har brun hud. Dei er også leie av å ha den same samtalen hundrevis av gonger» (Underlid, 2018). Kritikeren trekker inn seg selv og på så måte understreker sin ekspertise på temaet (Ulriksen, 2010, s. 25). Forfatterens formidlingsevner poengteres som særlig gode, hvor Joof klarer å fremstille teksten klart og lettfattelig, og med overbevisende midler. Underlid gjør dermed bruk av estetiske kriterier som intensitet og kompleksitet også helt til sist i sin vurdering: «eg er imponert over evna hennar til å både dra meg inn i livet hennar, og til å skrive så enkelt og vakkert om så vanskelege ting» (Underlid, 2018). Kritikeren har brukt et noenlunde nøkternt språk, og likevel beskrevet og tatt i bruk språklige bilder på en fruktbar måte. Dermed kan det sies at det niende budet har blitt tatt hensyn til i denne omtalen.

Denne anmeldelsen bærer preg av å være parafraserende og forklarende om bokens innhold og tematikk. Den har derfor i all hovedsak en rådgivende og journalistisk funksjon - den skal si noe om hvilke bøker det er verdt å få med seg på markedet for tiden. Det

forekommer noe supplering i form av kommentarer og refleksjoner fra kritikeren, men ikke tilstrekkelig nok til at det er rimelig å omtale anmeldelsen som verdifull i seg selv.

Helene Larsen skrev sin anmeldelse av boken i tidsskriftet *VOKS*, og åpner med sitering av teksten man finner på baksiden av boken. Det andre budet blir fulgt her fordi boken aktualiseres for leseren. Larsen fortsetter deretter med å fortelle om sine erfaringer i møtet med Joof og boken. «*Eg snakkar om det heile tida* snakker rett til hjertet mitt. Den river og røsker i huden og pirker i følelsene mine» (Larsen, 2018). Her gjør Larsen bruk av estetiske kriterier i sin omtale. Hun tar derfor også hensyn til det tredje budet i sin omtale og sier noe om innholdet og stilen i boken. Kritikeren setter spørsmålsteget ved hvorvidt hun selv er en av «disse menneskene som har kommet med utsagn og hat fordi hun er svart eller brun?» (Larsen, 2018). Forfatterens evne til å påvirke leserne og få dem til å reflektere blir trukket frem, og Larsen benytter dermed det estetiske kriteriet intensitet her. Videre blir Joof presentert kort, samt noe av bokens tematikk og innhold. Boken blir satt i sammenheng med bokserien den er en del av, og således legger Larsen et genetisk kriterium til grunn i sin omtale, samtidig som at hun kombinerer de estetiske kriteriene videre. Dette ser man der kritikeren trekker frem Joofs evne til å slippe leserne «innunder huden» og i forbindelse med bokens evne til å gjøre inntrykk på leserne. «jeg skammer meg over å være hvit. Igjen kommer disse fargene våre med i bildet» (Larsen, 2018). Bokens holdninger og viktighet blir poengtert, samt dens mulige påvirkningskraft på samfunnet. Larsen nevner dette eksplisitt i slutten av sin omtale, og legger dermed det politiske kriteriet til grunn her.

Uansett er dette en viktig bok. [...] Hvor kommer Camara fra? spør jeg meg selv når jeg har lest. Jeg svarer kjapt: Bodø. Da vet jeg at boka hadde innvirkning på meg. Jeg anbefaler boka til andre, fordi den er en ekte samfunnsvekker (Larsen, 2018).

Larsen gjør et poeng ut av å kalle boken en «samfunnsvekker» og sier dermed noe om sjangeren. Det viser til forfatterens påvirkningsevne, samtidig som at det tas for gitt at innholdet er sant. Virkelighetskontrakten har derfor blitt opprettholdt, ifølge Larsen, og hun anerkjenner verket som sakprosa. Kritikeren presenterer vurderingene sine som fastslåinger, og trekker inn seg selv i omtalen (Ulriksen, 2010, s. 25).

Tidsskriftets hovedformål er å gi en stemme til minoriteter, samt være en plattform for diskusjoner og utvide debatten til temaer og perspektiver som ellers blir neglisjert. Dermed er det ikke overraskende at denne anmeldelsens funksjon er rådgivende og journalistisk, men også til en viss grad har noe verdi i seg selv. Det er ikke supplement av informasjon utenfra,

men den fremmer selvrefleksjon og setter boken i en noe større samfunnsmessig sammenheng.

I forbindelse med litteraturfestivalen Kapittel 19, hadde *Marianne* (u.e.) et ønske om å lese seg opp på forfattere hun ikke tidligere hadde hørt om. Derfor ble blant annet Joofs verk lest, og deretter anmeldt på bokbloggen hennes. Omtalen åpnes med at Marianne forklarer hennes egen leseropplevelse av boken. «ja den smalt godt i hodet! Det er ikke ofte helt nye (for meg) forfattere klarer å sette meg så ettertrykkelig ned i stolen som Joof klarte» (Marianne, 2019). Her legges det estetiske kriteriet intensitet til grunn i bedømmelsen, samt trekkes forfatterens formidlingsevne frem som positivt overraskende. Dermed vurderer kritikeren forfatteren, og det femte budet blir tatt hensyn til i denne omtalen. Anmeldelsen fortsetter med en kort introduksjon av forfatteren og noe av verkets innhold, med et supplement av kommentarer fra kritikeren underveis. Det er bruk av sterke adjektiv og noe muntlig formidling i flere deler av anmeldelsen, blant annet «Kvalmende skammelig!» eller «Djeeeezz... Og dette er bare en pitteliten filleting i forhold til de virkelig skammelige og ikke minst skremmende situasjonene hun har opplevd som farget kvinne i Norge» (Marianne, 2019). Kritikeren gjør det således tydelig at dette er et verk som har satt sine spor, altså benytter hun det estetiske kriteriet intensitet videre i sin omtale. Kritikeren understreker også at hun anerkjenner Joofs fortellinger som virkelige hendelser, og bygger opp om sjangerbestemmelsen sakprosa. Derfor kan det sies at det fjerde budet har blitt fulgt av kritikeren i denne omtalen fordi sjangeren og forfatterens mestring av denne blir kommentert. Marianne peker på bokens samfunnsmessige holdning og betydning, og gjør dermed bruk av det politiske kriteriet her:

Jeg ble fullstendig satt ut av denne boksehansken av ei bok. Joof setter i denne debutboka si ord på hverdagsrasismen som folk ikke tror finnes, men som forfatteren går og kjenner på hver eneste dag (Marianne, 2019).

Kritikeren understreker dessuten Joofs etos og hvordan dette kommer til uttrykk i boken. «Det finnes ikke ett eneste sted i boka der jeg ikke tror 100% på det jeg leser. Og det er skremmende!» (Marianne, 2019). Igjen nevner Marianne at hun anerkjenner boken som troverdig, og anser virkelighetskontrakten for å være opprettholdt. Avslutningsvis parafraiserer kritikeren forfatterinformasjonen man finner på smusscoveret av boken, og kommer med en utvetydig oppfordring: «LES!» (Marianne, 2019).

Dette er en anmeldelse som er skrevet på kritikerens egen bokblogg. Det er dermed ikke overraskende at boken blir omtalt i noe muntlig stil, men også at det ikke settes et særlig kritisk blikk på innholdet eller det tekstlige ved boken. Det tredje budet kan derfor ikke sies å ha blitt tatt hensyn til i særlig stor grad ved denne anmeldelsen. Dens funksjon blir dermed i all hovedsak rådgivende og journalistisk. Selv om det forekommer enkelte siteringer fra boken og noe refleksjon fra kritikeren, kan den ikke av den grunn sies å ha verdi i seg selv.

Nynorsksenteret, det nasjonale senteret for nynorsk i opplæringen, er ikke overraskende på ballen når det kommer ut en bokserie fra Det norske samlaget, med korte verk som omhandler dagsaktuell tematikk som appellerer til ungdom. Camara Lundestad Joofs bok har derfor naturlig nok blitt omtalt på Nynorsksenterets boktipsside. Omtalen åpner med noen sitater fra boken som aktualiserer tematikken, før Joof blir presentert som person og forfatter. Det blir dermed benyttet et genetisk kriterium her. Det andre budet har også blitt tatt hensyn til fordi boken har blitt aktualisert for leserne. Videre parafraseres flere hendelser fra boken, med noe utfyllende kommentering fra kritikeren. «Ei taus diskriminering som gjennomsyrrer kvardagane hennar og legg ein skugge over hendingar som kunne vore gode» (Langnes, 2018). Boken blir gjenfortalt i samme stil som man ville gjenfortalt en historie man har hørt fra en venn, som en tredjepersonsfortelling med enkelte direkte sitater. «Ho snakkar om det heile tida. Ho er også redd. Redd for at det ho skriv, ikkje skal gå inn på oss som les» (Langnes, 2018). Bokens tematikk blir problematisert og satt i en større samfunnsmessig sammenheng. «Boka er eit vitnemål om ein kvardagsrasisme som mange av oss ikkje vil vedkjenne oss at skjer i det moderne Noreg» (Langnes, 2018). Her blir det politiske kriteriet lagt til grunn, i tillegg til at det genetiske kriteriet blir gjort bruk av da boken settes i sammenheng med bokserien og ved at det nevnes hvilken målgruppe den appellerer til. «Boka er velformulert og skriven i moderne nynorsk. Setningane er korte, og jamvel om ordforrådet er variert, er språket lett tilgjengelig» (Langnes, 2018). Her ser man at Langnes har benyttet estetiske kriterier i sin vurdering, i tillegg til at det tredje budet har blitt fulgt i omtalen da komposisjon og stil blir vurdert. Forfatterens evne til å skrive klart og lettfattelig blir også trukket fram av kritikeren. Verket blir også sjangerbestemt i omtalen: «Boka er skriven som eit essay eller ein appell» (Langnes, 2018). Et essay er som nevnt en tekst som veksler mellom meninger, refleksjoner og noe saksopplysning. Det forekommer ikke siteringer i Joofs bok, slik man ser hos Grue, men det veksles mellom dialog, refleksjoner og historiefortelling, samt noe saksopplysning enkelte steder. At Langnes anerkjenner boken som en appell, er ikke overraskende da Joof selv har omtalt den som dette. Det er i stor grad et ønske om forandring og agering i boken, selv om det ikke like tydelig kommer frem hvilken form denne ageringen

skal ta. Kritikeren kan dermed sies å ha tatt hensyn til det fjerde budet da sjangerspørsmålet stilles. Boken tas deretter med inn i klasserommet, da det er et gunstig verk å bruke i undervisning om «menneskeverd, rasisme og kulturelt mangfold» i skolene (Langnes, 2018). Her er det politiske kriteriet lagt til grunn for denne vurderingen, i tillegg til det kognitive kriteriet da boken ansees for å være lærerik og full av kunnskap. Dette ser man også avslutningsvis i anmeldelsen, hvor boken blir omtalt som «ei lita bok med stort og viktig innhald. Eit innhald som dei fleste av oss burde bruke meir av tida vår på å snakke om» (Langnes, 2018).

Anmeldelsen er som allerede nevnt publisert på nynorsksenterets boktipsside. Derfor har den i all hovedsak en rådgivende og journalistisk funksjon da den skal tipse, for eksempel, lærere om hvilke bøker som kan være gunstige å bruke i diverse undervisningssammenhenger. Da er det ikke overraskende at det ikke er særlig utdypende kritikk av boken. Samtidig er den i stor grad parafaserende og utdypende om dens innhold og tematikk, samt har den noe tilleggsinformasjon av det stilistiske ved boken og av Joof som person. Det er dessuten lagt ved en «utdrag frå boka»-funksjon, slik at man kan lese noen sider av boken der. Dermed vil jeg påstå at omtalen absolutt har en verdi i seg selv, både for lærere og andre interesserte litteratursøkere i Norges land.

Joofs bok er en av flere bøker i serien Norsk røyndom. Derfor er det ikke overraskende at den omtales i sammenheng med disse. De tre første bøkene i serien, *Ikkje ver redd sånne som meg* av Jirde Ali, *Homoflokar* av Fridtun og *Eg snakkar om det heile tida* av Joof, ble alle omtalt i både *Merete Røsviks bokessay i Prosa* (2018) og *Tonje Volds bokessay i Morgenbladet* (2018). Her er det tematikken i verkene som problematiseres og diskuteres ytterligere.

Røsvik kommenterer i ingressen at de respektive bøkene blir politiske innlegg og at de er viktige for samfunnet. Likevel fremprovoserer essayistens fremmedfrykt (Røsvik, 2018). Her bygger Røsvik på et politisk kriterium og anerkjenner bøkernes politiske tematikk og potensielle påvirkningsevne. Essayet fortsetter med en gjenfortelling av de tre bøkene og en presentasjon av de respektive forfatterne. Dermed benytter Røsvik et genetisk kriterium her, mens det samtidig trekkes frem sitater og hendelser fra bøkene for å utdype forfatternes historie og bakgrunn. Det sjette budet har derfor blitt tatt hensyn til fordi bokens kontekst blir kommentert. Spørsmålet om hvor skillet går mellom politisk og personlig blir diskutert. Røsvik sammenligner de tre, og konkluderer med at det ikke er et spørsmål om realiteter, men om «tolkande språkhandlingar; kor skiljet blir dratt i lovverket, er politikk i praksis» (Røsvik, 2018). Videre drøfter Røsvik de forskjellige formidlingsformene forfatterne har valgt. Joof

trekker inn seg selv og sine egne erfaringer i større grad enn hva de to andre forfatterne gjør, og stiller spørsmål til egne handlinger og tankemønstre. «når ho deler også tvilen og skamma ho kjenner, opplever ein som lesar å kome tett på. Det er særst effektiv formidling» (Røsvik, 2018). Dermed benytter Røsvik det estetiske kriteriet intensitet i sin vurdering av Joofs forfatterevidne, og kritikeren har tatt hensyn til det tredje budet ved å kommentere stilvalg og komposisjon ved boken. Videre problematiseres det faktum at forfatterne nettopp bruker seg selv i en politisk debatt, da dette gjør at man aktiverer følelser og erfaringer hos mottakerne. «Bøkene let meg nemlig ikkje sleppe unna spørsmålet om eg har tendensar til homofobi og kvardagsrasisme. Eg trur svaret er ja på begge» (Røsvik, 2018). Dermed trekker kritikeren inn seg selv i omtalen, og skriver engasjerende for å overbevise leserne (Ulriksen, 2010, s. 25). Her blir Joofs bok trukket frem som særegen av de tre, da hennes skrivestil og formidling gjør at hun ikke føler seg trigget eller provosert. Det gjør de to andre, og kritikeren opplever at hun blir defensiv. «Det er ein emosjonell reaksjon» (Røsvik, 2018). Kritikeren trekker frem seg selv og sin egen utenforskap mot slutten av bokessayet, hvor hun forsøker å forklare at de fleste har kjent på denne følelsen og at hun dessverre tror det er lite man får gjort med saken når noe eller noen alltid skiller seg ut fra normaliteten. Røsvik avslutter sitt bokessay med å benytte seg av både det politiske og det kognitive kriteriet: «Uansett kva veg den politiske utviklinga måtte ta, er bøkene til Fridtun, Jirde Ali og Lundestad Joof viktige bidrag til kunnskapen om samfunnet vi lever i her og no» (2018).

Vold åpner sitt bokessay med å proklamere at man ikke får skapt endringer i samfunnet dersom man ikke hører om de som opplever diskriminering, fordommer og dobbeltmoral. Nettopp derfor er det viktig med bøker og serier av denne typen (Vold, 2018). Vold benytter et politisk kriterium for å poengtere essayets tematikk, før det genetiske kriteriet legges til grunn da bøkene settes inn i en litteraturhistorisk sammenheng.

Tiden synes overmoden for norske fortellinger som på en selvsagt måte ser kjønn, etnisitet, legning, religion, nasjon, klasse i sammenheng, og utforsker hvordan fenomenene påvirker hverdagen, politikken og livene våre (Vold, 2018).

Her sier Vold noe om bøkens sjanger og omtaler dem som fortellinger, og dermed har det fjerde budet blitt tatt hensyn til i denne omtalen. En fortelling dekker alle former for episk uttrykk, og trenger ikke være verken sakprosa eller sannhet. Likevel ser kritikeren ut til å anse disse fortellingene som viktige, vettuge og troverdige da de kan påvirke hverdagen og samfunnet. Videre presenterer Vold forfatterne og de respektive bøkene, og bygger videre på

det genetiske kriteriet. Joofs bok blir også her trukket frem som særegen. «Tre bøker, ulike i stil og tone. [...] Den som virkelig fester tak i meg, er Camara Lundestad Joofs [bok]» (Vold, 2018). Tittelen blir beskrevet som en presis beskrivelse av rasisme som tematikk hvor samtalen er hovedfokus, og at formen er gunstig. Dermed benytter Vold det estetiske kriteriet integritet i sin vurdering, og tar dessuten hensyn til det tredje budet fordi form og innhold blir kommentert. Vold legger også det estetiske kriteriet til grunn videre når hun forklarer at boken har mange «gripende fortellinger», deriblant den om Joofs møte med to eldre damer på 17. mai da hun var barn (Vold, 2018). At hvite nordmenn føler ubehag når rasisme blir tema, tas opp som hemmende. Både for Joof, for mørkhudede og for hvite nordmenn. «det koster å drive folkeopplysning med et personlig utgangspunkt» (Vold, 2018). Vold er noe mer positiv enn Røsvik i sin konklusjon.

Forhåpentligvis er det verdt innsatsen [...] Det er uansett vanskelig å se for seg endringer *uten* at erfaringer med diskriminering, fordommer og dobbeltmoral deles og bæres frem [...] Med Samlagets serie kan vi alle gå og bære på viktige deler av den norske virkeligheten, men viktigere er det at hvis vi tillater historiene å virke, kan vi endre den (Vold, 2018).

Her gjør Vold bruk av et politisk kriterium og anerkjenner bøkernes holdninger og samfunnsmessige påvirkningsmuligheter.

Dette er ikke tradisjonelle bokanmeldelser, men likevel er det hensiktsmessig å si noe om deres funksjoner. De tar utgangspunkt i bøkene og er derfor med på å skape oppmerksomhet omkring utgivelsene, og blir således relevante her. Begge bokessayene er utvilsomt rådgivende og journalistiske – de sier noe om bokserien som har kommet ut, og informerer ytterligere om hvorfor de tre bøkene er verdt å lese eller ikke. Som sjangeren essay tilsier, har begge bokessayene vekslet mellom subjektive meninger, bøkene, sitater og refleksjoner. Dermed får essayene en perspektiverende funksjon og hjelper leserne å forstå bøkene på en ny og mer informert måte. Ikke minst har de begge satt bokserien opp mot aktuelle diskusjoner i samfunnet, og aktualisert stoffet for leserne slik det andre budet til NFF tilsier. Bokessayene har også verdi i seg selv fordi det har blitt trukket inn en betydelig mengde informasjon utenfra, både fakta og personlige refleksjoner og tanker. I tillegg har det vært nokså omfattende parafrasering og gjennomgåelse av de respektive bøkene at man får noe ut av å bare lese bokessayene alene.

5 Drøfting

Det første analyse materialet jeg har tatt for meg er anmeldelsene av Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul*. Her tok jeg utgangspunkt i fire anmeldelser og to artikler som handler om boken. Samtlige anmeldelser tar for seg historien, de omtalte menneskene, og anser dette som det interessante og viktige ved boken. De lar seg forføre av Seierstad som briljant forsker og formidler (Ulriksen, 2010, s. 27). Man får et innblikk i en noe ukjent verden for folk i Vesten, og det fortelles om en kultur som både vekker interesse og som potensielt kan befeste fordommer. Seierstads forfatterevner blir både fremhevet som eksepsjonelle, og kritisert for å være for svake. Sannhetsproblematikken blir også tatt opp av flere kritikere. Mange anser boken for å være en dokumentarroman, en reportasjebok, eller en pedagogisk opplysningstur. Som nevnt er sakprosa definert som tekster adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten. Når Seierstad selv påstår og holder fast ved at innholdet i boken er sant og eksplisitt sier dette, skaper hun en virkelighetskontrakt for leserne og dermed en forventning til innholdet. Derfor er det problematisk når leserkontrakten brytes i formidlingen, og at det i ettertid har blitt påstått at innholdet ikke er korrekt. Som Hansson selv skriver, «Her dokumenteres ikke» (2002). Både Sunde og Tønnesson understreker det problematiske ved den fortellende og romanlignende skrivestilen til Seierstad, hvor grensen mellom fakta og fiksjon viskes ut. Det er ingen referanser eller henvisninger i boken, og man begynner å tvile på hvor sant innholdet er. Det er en vesentlig forskjell på å referere til noe som et intervju og å skrive dette om til indre monolog, fordi det gjør det vanskelig å både bekrefte eller avkrefte utsagnene (Ulriksen, 2010, s. 80). Det gjør at man ender opp med en dobbeltkontrakt til boken. Undertittelen skaper også forvirring. På en side kan en leser forvente et drama og underholdning ved å lese coveret, men via forordet får man beskjed om at dette er virkelige hendelser som har funnet sted. Dette bidrar til at det er vanskelig å sjangerbestemme boken. Noen av kritikere tar for gitt at Seierstad innehar nok kunnskap om kulturen til å kunne formidle informasjonen og observasjonene sine på en sannferdig og objektiv måte, og de færreste tar hensyn til det femte budet til NFF i sin omtale og unnlater å vurdere Seierstads synsvinkel. Ikke minst blir mangelen på anonymisering overfor familien sagt til å være problematisk, til tross for at flere kritikere mener familien har blitt behandlet med respekt og aktsomhet. Seierstads bok blir også omtalt som informativ, opplysende og lærerik: denne boken setter Afghanistan på kartet, og derfor kan det sies at det syvende budet

blir noe ignorert, fordi kritikerne ikke skal føre leserne bak lyset da det er boken og ikke faget de skal vurdere.

Det forekommer lite gjenfortelling i anmeldelsene av Seierstads bok, til motsetning fra det man ser i mye av sakprosa-kritikken generelt. Det er selvsagt noe parafrasering og enkelte sitater, men i mindre grad enn i de andre analysematerialene i min studie. Flere av kritikerne har brukt alle av litteraturkritikkens vurderingskriterier i sine omtaler av boken. Når det kommer til begrunnelser og argumenter for det tekstlige, er det noe sprikende resultater. De som sa seg positive til Seierstad som forfatter og mente hun har god tekstlig kyndighet, ga mindre forklaring og begrunnelser for sine synpunkter. De tok dermed sin autoritet for gitt (Ulriksen, 2010, s. 25). De som sa seg kritiske, begrunnet sine meninger noe tydeligere. Alle anmeldelsene i dette analyse materialet hadde en rådgivende og journalistisk funksjon. Det er i høy grad fokus på å sette boken på dagsordenen og lovprise, eller undergrave, boken og historiene i den. To av anmeldelsene hadde en form for verdi i seg selv, som gir en mer interessant lesning av anmeldelsene da man får matnyttig informasjon. Jeg vil dessuten påstå at en av anmeldelsene kan ansees for å være underholdende, men antageligvis mer treffende og humoristisk dersom man allerede har kjennskap til og lest boken fra før. Kritikerne som skrev bokanmeldelser om Seierstads verk har alle tatt i bruk NFFs første bud, som handler om å skrive for en allment interessert leser, i tillegg til å følge det fjerde budet ved å omtale sjangeren.

I analyse materialet av Jan Grues *Jeg lever et liv som ligner deres* har jeg tatt for meg ni anmeldelser. Slik analysen har vist, legger kritikerne vekt på Grues personlige sykdomshistorie, og anvender altså et genetisk kriterium, mens de samtidig anerkjenner bokens estetiske kvaliteter. Kritikerne har også tatt i betraktning forfatterens akademiske bakgrunn og faglitterære forfatterskap, og anerkjent bokens tallrike henvisninger til blant annet nyere amerikansk litteratur og filosofiske spørsmål. Noen mener det har vært litt for meget, andre mener det har styrket bokens argumentasjon og leseopplevelse. De fleste kritikerne har derfor tatt hensyn til NFFs tredje bud i sine omtaler, og vurderer bokens innhold, stil og komposisjon. Det er likevel åpenbart at kritikerne først og fremst ønsker å vise solidaritet og innlevelse i Grues liv og historie, men det kan hevdes at de dermed underslår viktige sider ved boken. Deriblant den større politiske diskusjonen den plasserer seg i. Det er dessuten en bok som ansees for å være svært lærerik og informerende, og som kan gjøre at folk ser på verden med et annet blikk og med mer kunnskap enn tidligere. Denne boken blir ansett for å være et opprop og et argument i en stadig pågående debatt i samfunnet, og kan føre til nyttig lærdom for samtlige deltakere.

Grues forfatterevner blir applaudert. Han skriver gjenkjennelig, tydelig, reflektert, både nært og fjernt, med innlevelse og med treffende teori. Det er ingen anmeldelser av boken som jeg kan anse for å være negative eller dårlige. Bare ved et par anmeldelser blir Grue kritisert for innhold og skrivestil, hvor hovedbudskapet likevel er at dette er et godt skrevet og godt gjennomtenkt litterært verk hvor man får en eksepsjonell leseropplevelse. Virkelighetskontrakten blir også opprettholdt ifølge alle anmeldelsene, da det ikke blir sådd tvil noen steder om hvorvidt det som står skrevet er sant eller ikke. Det antas at Grues siteringer fra blant annet offentlige rapporter er riktige, antageligvis fordi forfatterens etos som fagperson og akademiker veier tungt hos kritikerne. Det forekommer lite parafrasering eller sitering av boken direkte, men Grues sykdomshistorie blir ofte gjenfortalt i anmeldelsene fordi det er nettopp den som står i fokus i samtlige anmeldelser. Det er mye sak over litteratur i omtalene, men Grues bok er den med flest beskrivelser av det litterære. Boken blir dessuten ofte sjangerbestemt av kritikerne og blir anerkjent som sakprosa, i motsetning til hva som antas at blir gjort. Den omtales ofte som et essay og en selvbiografi, samt et samfunnskritisk og viktig bidrag i en større debatt. De fleste kritikerne har dermed tatt hensyn til det fjerde budet i sine omtaler, da de kommenterer sjangeren. Den er vanskelig å definitivt sjangerbestemme, nettopp fordi den passer innunder flere kategorier og flytter grenser for hvordan sakprosaen kan se ut. Flere av kritikerne benytter alle av litteraturkritikkens kriterier, og mange begrunner sine tanker og refleksjoner grundig. Andre kaster terning og lar det stå som tilstrekkelig svar på tiltale. Hadde det vært flere perspektiverende trekk ved anmeldelsene hadde det kunne bidratt til å plassere boken tydeligere i den samfunnsmessige debatten, spesielt når det kommer til hjelpeapparatet, behandlingen av mennesker med funksjonsnedsettelse og eventuelle fordommer i samfunnet. Jeg vil konkludere med at dette skjer i liten grad, da de først og fremst er opptatt av å anbefale og lovprise boken – og dermed er den rådgivende og journalistiske funksjonen i sving hele veien i alle anmeldelsene.

Camara Lundestads Joof sin *Eg snakkar om det heile tida* er den boken i mitt analysemateriale som har færrest anmeldelser og omtaler. Jeg har tatt for meg fire anmeldelser og to bokessay som handler om Joofs bok. Jeg fant flere forfatterintervju som tok utgangspunkt i boken og dens tematikk, men som videreførte diskusjonen og gikk vekk fra selve boken og derfor ble dette materialet utelatt i denne analysen. Det genetiske kriteriet er til stadighet brukt ved Joofs anmeldelser fordi boken settes i sammenheng med bokserien, og det sjette budet blir derfor tatt hensyn til fordi det har med kontekst å gjøre. Boken blir ofte sjangerbestemt og anerkjent som sakprosa. Den omtales som et essay, som strandlitteratur, som en appell. Det fjerde budet blir derfor ofte fulgt av kritikerne. Det er ingen av kritikerne

som har satt spørsmålstegn ved hvorvidt boken presenterer sannhet eller ikke, de har alle tilsynelatende opplevd at virkelighetskontrakten har blitt opprettholdt. Dette er noe interessant da Joof selv har sagt at hun har diktet inn bestemoren i fortellingen om 17. mai og bunaden fordi sannheten tidvis ble for hard (Joof, 2018, s. 20-22). Dermed innrømmer forfatteren at hun ikke alltid sier sannheten slik den er. Likevel forblir kritikerne like troverdig til forfatteren og innholdet i boken. Potensielt fordi Joof reflekterer over dette, og spør seg selv om hun er en troverdig kilde og om hun husker korrekt (Joof, 2018, s. 74 og s. 88). Dermed viser forfatteren transparens i teksten, og er åpen med leseren gjennom hele boken. Dette styrker Joofs etos som formidler. Det gjør at kritikerne og leseren kan gi forfatteren frihet slik at hun ikke trenger å fullstendig forholde seg til virkelighetskontrakten – man kan ikke huske alt hundre prosent korrekt, og det er heller ikke poenget med boken. Likevel er den troverdig fordi forfatteren begrunner sine tanker og opplevelser, og fordi all tekst er konstruksjon og alle forfattere tar retoriske grep underveis i skrivingen (Ulriksen, 2010, s. 67). Dermed har det femte budet blitt tatt hensyn til av de fleste kritikerne, da alle har vurdert forfatteren og hennes synsvinkel i boken.

Slik man typisk ser i sakprosa-kritikken forekommer det en del parafraseringer og noen siteringer av boken i anmeldelsene, og i større grad enn de to andre bøkene i analyse materialet mitt. Det er tematikken, saken, som ansees for å være høyst interessant og leseverdige, som ikke helt passer det syvende budet til NFF som sier at kritikerne ikke skal vurdere faget, eller i denne sammenheng saken, men forholde seg til boken. Opplevelsene til Joof blir i stor grad anerkjent som problematiske når det kommer til rasisme i Norge, og det blir ofte uttrykt som et svært viktig bidrag i debatten at disse historiene kommer frem. Boken blir omtalt som kunnskapsrik og nyttig for å opplyse leserne. Den fremmer selvrefleksjon og kan skape endringer i samfunnet. «Sakprosa er et refleksjonsmedium gjennom sin mulighet til å stille spørsmål ved etablerte forestillinger og oppfatninger, og gjennom å oppøve den kritiske lesningen og tenkningen hos leseren» (Ulriksen, 2010, s. 91). Dette fremmer Joof i stor grad med sin bok. Ikke minst kan og bør boken brukes i undervisningssammenheng, særlig fordi språket er beskrevet som lett tilgjengelig og godt. Den er engasjerende, med gripende skildringer og er utvilsomt en «page-turner». Samtlige kritikere kan derfor sies å ha tatt hensyn til det tredje budet. Joof sine forfattere-vner blir trukket frem av samtlige kritikere for å være gode, men ikke alle er like tydelige i sine begrunnelser på hvorfor. Det kan derfor sies at flere kritikere tar sin autoritet for gitt (Ulriksen, 2010, s. 25). Alle anmeldelsene har en rådgivende og journalistisk funksjon. To av anmeldelsene kan sies å ha en verdi i seg selv, som gjør at lesningen blir mer givende og interessant. En anmeldelse kan definitivt også sies å

være perspektiverende. Hadde flere av anmeldelsene etterstrebet den perspektiverende funksjonen kunne det potensielt bidratt i debatten om rasisme i Norge. Det er gjennomgående fokus på sak over litteratur i omtalene, til tross for at noe av Joofs tekstlige kyndighet blir trukket frem av kritikerne, slik man typisk ser i sakprosakritikken generelt.

Sakprosa spiller en nøkkelrolle når det kommer til å informere borgere om deres rettigheter og plikter i samfunnet. Når sakprosaens grenser flyttes, og man ikke lenger kan anta at det som står skrevet er sant, kan det skape en forvirring og en dobbeltkontrakt med leseren slik at man ender opp med en verken-eller-konstruksjon. Seierstad har utelatt alle former for henvisninger, referanser og datoer. Det forekommer ingen dokumentasjon eller validering i teksten, annet enn Seierstads egne påstander om at det hun skriver er sant. Det kan skape en usikkerhet hos leseren, og man kan oppleve å ha mistro til teksten fordi det handler om noen andre enn forfatteren selv. Grue har flere henvisninger i marginen og refererer tydelig gjennom hele boken. Hans troverdighet som fagperson og akademiker veier tungt for kritikeren, og man mistenker ikke at Grue fører leserne bak lyset eller håndterer kildematerialet på en uriktig måte. Også der hans personlige historier, erfaringer og minner blir omtalt, oppleves som troverdig lesning nettopp fordi det handler om han selv, i tillegg til at det suppleres med flere referanser. Joof har, i likhet med Seierstad, heller ingen referanser i sin bok. Likevel baserer Joof seg, i likhet med Grue, på personlige erfaringer, minner og historier. Samtidig er det en kontinuerlig transparens hos Joof som man ikke ser i like stor grad – eller overhodet – hos de to andre forfatterne. Hun stiller spørsmålstegn ved hvorvidt hun er en troverdig forteller, og gir flere eksempler på egen usikkerhet. Det at hun tar med leseren på denne refleksjonsdelen og selv viser at minnene både kan omskrives og fortrenses, gjør at man får tillit til innholdet. Dermed opprettholder både Grue og Joof virkelighetskontrakten i større grad enn Seierstad, og er således med på å styrke sakprosa sjangeren ved sine litterære tilskudd. Seierstad har definitivt pushet sjangerens grenser, men oppnår dessverre en dobbeltkontrakt som er uheldig for både leseren, de omtalte i boken og sjangeren i sin helhet da man ikke vet hvor man kan plassere verket. Den blir dermed en hybrid i den litterære sfære (Ulriksen, 2010, s. 23).

6 Konklusjon

I anmeldelsene av Seierstads bok blir det gjennomgående trukket frem at historien og kulturen i Afghanistan er hva som appellerer til leserne. Det er et informerende verk som blant annet

sier noe om hvordan kvinner blir behandlet i andre deler av verden. Seierstad som journalist og formidler blir også lagt stor vekt på i flere av anmeldelsene. Grues bok blir omtalt som tankevekkende og opplysende lesning, som kan føre til bevisstgjøring i samfunnet når det kommer til fordommer og behandling av mennesker med funksjonsnedsettelse. Grue som forfatter og akademiker blir ofte trukket frem i anmeldelsene, særlig fordi det er hans historie som er i fokus og den som gjør lesningen interessant og lærerik. Det er en sterk historie, og det er gjerne den som hylles av kritikerne. Kritikerne av Joofs bok fokuserer på hvor lettest og elegant skrevet den er, spesielt når det kommer til et så vanskelig tema som rasisme. Det er gripende fortellinger med et viktig budskap. Boken fremmer refleksjon hos leserne, og kan dermed skape endringer i samfunnet ved å sette tematikken på dagsordenen. Det forekommer mer parafrasering i disse anmeldelsene enn hos de to andre.

For å besvare egen problemstilling vil jeg konkludere med at det er et flust av kjennetegn ved sakprosaanmeldelser, og at mine funn tilsier at det kan tegnes et mer positivt bilde av sakprosaanmeldelsers kvalitet enn hva det innledningsvis ble antatt. Samtlige kritikere i mitt analysemateriale har omtalt og trukket inn forfatteren i sine bedømmelser. Det er fokus på forhold omkring boken i seg selv; både arbeidsmetode, faglig bakgrunn og eventuelle bokserier. Det er dermed, slik Per Thomas Andersen selv mener, en sterk tradisjon i Norge for kritikerne å benytte det genetiske kriteriet i sine vurderinger av bøker. Dette stemmer overens med mine funn. At også det politiske kriteriet er en gjenganger i norsk sakprosakritikk, er korrekt i forbindelse med min analyse. I likhet med hva Ulriksen konkluderer med, har kritikerne i mitt materiale også vært opptatt av å si noe om hvilken betydning bøkene har. Jo viktigere temaet ansees for å være, desto viktigere blir boken (2010, s. 66). Alle tre bøkene har blitt omtalt som viktig lesning, med viktig tematikk som gagnar samfunnet å få innsyn i og informasjon om. Hypotesen om at det ofte blir mye sak og lite litteratur, vil jeg påstå at er delvis korrekt. Dette gjelder særlig hos Seierstad og Joof. Begge har fått noen omtaler og tilbakemeldinger på det tekstlige ved sine bøker, men de har blitt relativt lite begrunnet. Grues skrivestil og tekstlige kyndighet har i større grad blitt kommentert og begrunnet av kritikerne. Alle tre har dog blitt omtalt som sterke formidlere, i motsetning til hvilke forventninger man i utgangspunktet ser ut å stille til sakprosaforfattere (Furuseth, 2016a, s. 545). Flere av kritikerne har sjangerbestemt bøkene i anmeldelsene sine, i kontrast til hva som er forventet av dem å gjøre. Ved å stille de forskjellige sjangerbestemmelsene opp mot hverandre og sammenligne kritikernes argumenter, dukker det opp interessante funn. Det ser man for eksempel i omtalen av Seierstads bok. Den blir ansett for å være en reportasjebok, til tross for at det ikke forekommer noen henvisninger eller

referanser i boken og dermed bryter den med sjangerkonvensjonene. Kravene blir ikke satt opp mot boken, som i seg selv blir et interessant spørsmål: hvorfor kategorisere boken som reportasjebok dersom den ikke følger etablerte krav til sjangeren? Det gjør at diskusjonen om sjanger utvikles, både om verkene i seg selv faktisk kan ansees for å være sakprosa, og hvilke underkategorier disse kan plasseres i.

Jeg vil dessuten påstå at sakprosabøker kan ansees for å være et spennende studieobjekt i seg selv. Likevel har kritikerne noe forbedringspotensialet når det kommer til eget vurderingsarbeid. De kan med fordel være mer kritiske til bøkene de omtaler og stille flere krav til forfatterne. Mange anmeldere blir oppslukt av tematikken og hyller forfatterne på bakgrunn av det, og ser lite på forfatterens posisjonering og synsvinkel. Hvis anmeldelsene i større grad etterstreber å få en perspektiverende funksjon, kan dette styrke både den litterære sakprosaen generelt, i tillegg til å gjøre anmeldelsene til givende leseropplevelser i seg selv. Dersom kritikerne blir mer bevisst de litterære vurderingskriteriene som brukes i forbindelse med litteraturkritikk i Norge, kan dette gi bedre anmeldelser og øke leseropplevelsen av dem, som igjen kan styrke anmeldelsen som sjanger. Det er tross alt slik Andersen poengterer: det er ikke snakk om hvorvidt kritikeren bruker kriteriene eller ikke, det er hvorvidt kritikeren er seg bevisst og kjenner sine egne kriterier eller ikke (1987, s. 17). Hvis det i tillegg tas mer hensyn til NFFs bud for omtale av faglitteratur, kan dette føre til strengere krav for kritikerne; som igjen kan føre til større nytteverdi av anmeldelsene. Den opplyste allmenheten har neppe bare et ønske om underholdning, men søker sannsynligvis også kunnskap og innsikt gjennom lesning av bokanmeldelser (Ulriksen, 2010, s. 68).

Som nevnt tidligere begrenser oppgavens omfang min mulighet til å si noe generelt om sakprosa-kritikken i Norge. Det i seg selv kan være et interessant forskningsprosjekt videre. Spørsmålet om virkelighetskontrakten og opprettholdelsen av sakprosa som en sjanger man kan anse for å være sannferdig bør også undersøkes ytterligere. Hvor går grensen for hva som kan kalles for sakprosa? Hva blir mer fiksjon enn fakta? Hvordan defineres sakprosa-sjangeren av de som innehar makt til å gjøre dette, altså kritikerne? Det kan også, gjennom undersøkelse av et langt større materiale enn mitt, være interessant å se på hvordan ulike diskurser kolliderer i anmeldelsene, og hvordan anmeldelser i seg selv kolliderer med hverandre. Det er tross alt som Ulriksen sier: «Sakprosa har i seg denne muligheten til å rokke etablerte sannheter, både i forhold til etablert kunnskap, men også i forhold til hvordan virkeligheten forvaltes gjennom den retoriske fremstillingen» (2010, s. 92). Derfor er sakprosaens forskningsmuligheter mange.

7 Litteratur- og kildeliste

Andersen, P. T. (1987). Kritikk og kriterier, *Vinduet*, vol. 41. s. 16-25.

Asdal, K. mfl. (2008). *Tekst og historie, å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bakhtin, M. (2008). *Spørsmålet om talegenrane*. Bergen: Ariadne.

Bakken, J. (2010). Sakprosa-kritikk og kriterier. Anmeldelsens funksjon i norsk dagspresse, *Prosa* nr. 2/2010.

Bech-Karlsen, J. (2010). Når reportere flytter trær. *Samtiden*, nr. 4. 2010, s. 50-63.
Tilgjengelig fra: https://www.idunn.no/file/ci/47776123/samtiden_2010_04_art03.pdf
(Hentet: 19. mai 2021).

Bech-Karlsen, J. (2014). *Den nye litterære bølgen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Blikstad-Balas, M. & Tønnesson, J. L. (2020). *Inn i sakens prosa*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bolstad, E. (2017). Åsne Seierstad. *Store norske leksikon*, 2. november 2017. Tilgjengelig fra:
https://snl.no/Åsne_Seierstad (Hentet: 1. mai 2021).

Furuset, S. (2016a), Litteraturkritikkens retorikk, i: Furuset, S., Thon, J. H. & Vassenden, E. (Red). (2016). *Norsk litteraturkritikkens historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 457-472.

Furuset, S. (2016b), Tidsskriftet PROSA til sakprosa-kritikkens fremme, i: Furuset, S., Thon, J. H. & Vassenden, E. (Red). (2016). *Norsk litteraturkritikkens historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 537-547.

Furuset, S. & Thon, J. H. (2016), 1990-2010: Nye utvidelser og innsnevring av kritikkoftentligheten, i: Furuset, S., Thon, J. H. & Vassenden, E. (Red). (2016). *Norsk litteraturkritikkens historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 525-536.

Furuset, S. & Vassenden, E. (2016), Innledning, i: Furuset, S., Thon, J. H. & Vassenden, E. (Red). (2016). *Norsk litteraturkritikkens historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 13-20.

Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget: Oslo.

Grue, J. (2015). *Teori i praksis. Analysestrategier i akademisk arbeid*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

- Hagen, E. B. (2019). Realisme, i: *Store norske leksikon*, 21. mars 2019. Tilgjengelig fra: https://snl.no/realisme_-_litteratur (Hentet: 6. mai 2021).
- Halliday, M. (1998). Språk, kontekst og tekst: aspekter ved et språk i et sosialsemiotisk perspektiv, i: Berge, K. L. (red.), Coppock, P. & Maagerø, E., *Å skape mening med språk*, s. 67-118. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademisk Forlag.
- Handesten, L. (2018). *Litteraturen rundt. Aktører i det literære felt*. København: Samfundslitteratur.
- Hovdenakk, S. (2021). Jan Grue. *Store norske leksikon*, 26. april 2021. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Jan_Grue (Hentet: 1. mai 2021).
- Iversen, S. & Villadsen, L. S. (2020). 1. Nærlæsning, i: Bengtsson, M., Berg, K. M. & Iversen, S. (red.), *Retorik og metode*. København: Samfundslitteratur.
- Mellingen, H. I. (2007). *Bokhandleren i Kabul av Åsne Seierstad – Folkeopplysning eller eksotisk reality-underholdning?* Masteroppgave. Kristiansand: Universitetet i Agder.
- Miller, C. R. (2016). Genre Innovation: Evolution, Emergence, or Something Else? *The Journal of media innovations*. s. 4-19. Tilgjengelig fra: <https://journals.uio.no/TJMI/article/view/2432/3443> (Hentet: 5. mai 2021).
- NFF (2009), «Ti bod for melding av faglitteratur», i Ulriksen, K. (2010). *Hvordan behandles litterær sakprosa i mediene?* Masteroppgave. Kongsberg: Høgskolen i Vestfold.
- Pettersen, L. C. (2019). *Selvbiografisk fremstilling og forskningsformidling i populærvitenskap*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Thon, J. H. (2016), Kritikken i *Syn og Segn* ved inngangen til 1970-åra: litteratur, samfunn og nye opplysningsprosjekt, i: Furuseth, S., Thon, J. H. & Vassenden, E. (Red). (2016). *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 418-426.
- Todorov, T. (1978). Genernes opprindelse, i: Johansen, J. D. & Kluejeff, M. L. (red.), *Genre*, s. 73-97. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Tønnesson, J. L. (2020). Har Prosa endret sakprosakritikken? *Prosa* nr. 3/2020.
- Tønnesson, J. L. (2021). Sakprosa. *Store norske leksikon*, 22. april 2021. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/sakprosa> (Hentet: 18. mai 2021).
- Ulriksen, K. (2010). *Hvordan behandles litterær sakprosa i mediene?* Masteroppgave. Kongsberg: Høgskolen i Vestfold.

7.1 Kilder: Tre bøker og deres anmeldelser

Grue, J. (2018). *Jeg lever et liv som ligner deres*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Joof, C. L. (2018). *Eg snakkar om det heile tida*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Seierstad, Å. (2002). *Bokhandleren i Kabul. Et familiedrama*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Aspaas, A. (2002). Velskrevet og spennende, *Moss Avis*, 22. oktober 2002, s. 13. Tilgjengelig fra:

<https://www.nb.no/items/2c8bba34bf8359c60ebfc83199a92402?page=11&searchText=Åsne%20Seierstad,%20bokhandler%20kabul,%20anmeldelse> (Hentet: 23. april 2021).

Farsethås, A. (2018). Livet som risikoprojekt. *Morgenbladet*, 10. august 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.morgenbladet.no/boker/anmeldelser/2018/08/10/livet-som-risikoprojekt/> (Hentet: 26. april 2021).

Gripsrud, J. (2018). Jeg lever et liv som ligner deres. *Sosiologen*, 18. desember 2018. Tilgjengelig fra: <https://sosiologen.no/omtale/jeg-lever-et-liv-som-ligner-deres/> (Hentet: 24. april 2021).

Hansson, S. (2002). Bak burkaene i Kabul, *Dagsavisen*. 11. september 2002.

Hoem, K. A. (2002). *Bokhandleren i Kabul*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/kultur/bokhandleren-i-kabul-1.530280> (Hentet: 23. april 2021).

Ims, B. A. (2019). Jeg lever et liv som ligner deres. *Mellom linjene*, 7. mars 2019. Tilgjengelig fra: <https://linjene.wordpress.com/2019/03/07/jeg-lever-et-liv-som-ligner-deres/> (Hentet: 24. april 2021).

Johansen, L. B. (2018). Refleksjoner fra rullestolen. *Sykepleien*, 22. september 2018. Tilgjengelig fra: <https://sykepleien.no/bok/2018/09/refleksjoner-fra-rullestolen> (Hentet: 24. april 2021).

Langnes, L. A. (2018). Camara Lundestad Joof: Eg snakkar om det heile tida. *Nynorsk bok*, 17. november 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.nynorsk bok.no/2018/11/17/camara-lundestad-joof-eg-snakkar-om-det-heile-tida/> (Hentet: 30. april 2021).

Larsen, H. (2018). Eg snakkar om det heile tida: En bok om rasisme. *Voks*, 21. juni 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.voksorg.no/tekst/svart-p-hvitt-en-bok-om-rasisme> (Hentet: 27. april 2021).

Marianne (2019). «Eg snakkar om det heile tida» av Camara Lundestad Joof. *Ebokhyllami, en lese Brett og bokblogg*. 1. august 2019. Tilgjengelig fra: <http://ebokhyllami.blogspot.com/2019/08/eg-snakkar-om-det-heile-tida-av-camara.html> (Hentet: 27. april 2021).

Reinertsen, M. (2002). *Så nær*. Tilgjengelig fra: <https://universitas.no/sak/1995/sa-nar/> (Hentet: 23. april 2021).

Røed, K. (2018). Sjelden kombinasjon av sårbarhet og analyse. *Vårt Land*, 20. august 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.vl.no/kultur/boker/2018/08/20/sjelden-kombinasjon-av-sarbarhet-og-analyse/> (Hentet: 26. april 2021).

Røsvik, M. (2018). Nyansar av norsk. *Prosa*, 11. september 2018. Tilgjengelig fra: <https://prosa.no/artikler/essay/nyansar-av-norsk> (Hentet: 27. april 2021).

Sunde, M. (2003). Åsne Seierstad og den kollektive dumskap. *Bergens tidende*, 7. september 2003. Tilgjengelig fra: <https://www.bt.no/btmeninger/i/WglrG/aasne-seierstad-og-den-kollektive-dumskap> (Hentet: 30. april 2021).

Tveiten, B. (2018). Tankevekkende om å vere annleis. *Fædrelandsvennen*, 24. oktober 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.fvn.no/kultur/i/J1AvJ4/tankevekkende-om-aa-vere-annleis> (Hentet: 26. april 2021).

Tønnesson, J. L. (2008). *Er suksessboka hennes sakprosa?* Tilgjengelig fra: <https://www.dagbladet.no/kultur/er-suksessboka-hennes-sakprosa/66498990> (Hentet: 23. april 2021).

Tønnesson, J. L. (2018). Klok, viktig og medrivende sakprosa. *Sakprosasiden*, 24. august 2018. Tilgjengelig fra: <http://sakprosasiden.no/sakprosabloggen/2018/08/24/klok-viktig-og-medrivende-sakprosa/> (Hentet: 30. april 2021).

Underlid, A. (2018). -Å, du lurer på kvifor eg er brun? spør Camara i boka si. *Framtida*, 4. juli 2018. Tilgjengelig fra: <https://framtida.no/2018/06/28/eg-snakkar-om-det-heile-tida> (Hentet: 27. april 2021).

Vold, T. (2018). Hullene i den norske fortellingen. *Morgenbladet*, 29. juni 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.morgenbladet.no/boker/bokessay/2018/06/29/hullene-i-den-norske-fortellingen/> (Hentet: 27. april 2021).

Wulfsberg, M. (2018). Et litterært mesterverk, *Dagbladet*, 11. august 2018. Tilgjengelig fra: https://www.academia.edu/37231317/Et_litterært_mesterverk_Om_Jan_Grue_Jeg_lever_et_li_v_som_ligner_deres (Hentet: 26. april 2021).

Aano, T. (2018). Et mesterverk om eget liv. *Stavanger Aftenblad*, 8. august 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/p6jWQ6/et-mesterverk-om-eget-liv> (Hentet: 26. april 2021).